

MATERIAŁ INFORMACYJNY

DOTYCZĄCY ZASADY WZAJEMNEJ ZGODNOŚCI

(z uwzględnieniem zmian obowiązujących od 2018 r.
wynikających z wprowadzenia na obszarze całego kraju
wymagań z Programu działań związanych z ochroną wód
przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi
ze źródeł rolniczych)

Warszawa, październik 2018 r.

UWAGA: *Niniejszy materiał ma charakter wyłącznie informacyjny i nie zastępuje prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej. Treść materiału nie może być podstawą do jakichkolwiek roszczeń prawnych.*

1. WZAJEMNA ZGODNOŚĆ – PODSTAWOWE INFORMACJE

1.1 Co to jest wzajemna zgodność?

Rolnik wnioskujący o płatności bezpośrednie zobowiązany jest do spełnienia norm dotyczących utrzymania gruntów wchodzących w skład gospodarstwa w **Dobrej Kulturze Rolnej zgodnej z ochroną środowiska** (normy DKR) oraz **podstawowych wymogów w zakresie zarządzania**, określonych w załączniku II do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013.

Powyższe normy i wymogi składają się na jeden mechanizm noszący wspólną nazwę **zasady wzajemnej zgodności**. Zasada wzajemnej zgodności oznacza powiązanie wysokości uzyskiwanych przez rolników płatności bezpośrednich, a także płatności obszarowych w ramach PROW na lata 2007-2013 i PROW na lata 2014-2020 (tj. płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (ONW), rolno-środowiskowych, rolno-środowiskowo-klimatycznych, ekologicznych, na zalesianie gruntów rolnych), ze spełnianiem przez nich określonych wymogów.

Wymogi te zostały podzielone na następujące obszary:

- środowisko, zmiana klimatu oraz utrzymanie gruntów w dobrej kulturze rolnej;
- zdrowie publiczne, zdrowie zwierząt i zdrowie roślin;
- dobrostan zwierząt.

1.2 Zmiany w zasadzie wzajemnej zgodności obowiązujące od roku 2018

Od roku 2018 w zasadzie wzajemnej zgodności nastąpiły zmiany w zakresie:

- norm Dobrej Kultury Rolnej Zgodnej z Ochroną Środowiską oraz
- wymogów wzajemnej zgodności w zakresie ochrony wód przed zanieczyszczeniami spowodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego,

które zostały zmodyfikowane w związku z wejściem w życie nowej ustawy - Prawo wodne (Dz. U. poz. 1566, z późn. zm.) oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 czerwca 2018 r. w sprawie przyjęcia „Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu” (Dz. U. poz. 1339), tzw. „Programu działań”.

1.3 Kto prowadzi kontrole?

Organami odpowiedzialnymi za przeprowadzanie kontroli w zakresie wzajemnej zgodności są odpowiedzialne dwa organy: Agencja

Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) - w zakresie spełniania przez rolnika norm DKR oraz wymogów dotyczących środowiska, zmiany klimatu, zdrowotności roślin i bezpieczeństwa żywności w części dotyczącej produktów pochodzenia roślinnego oraz Inspekcja Weterynaryjna (IW) - w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt, zdrowia zwierząt, bezpieczeństwa pasz i żywności w części dotyczącej produktów pochodzenia zwierzęcego oraz dobrostanu zwierząt.

1.4 Gdzie szukać informacji?

Informacje o normach i wymogach wzajemnej zgodności można uzyskać na stronach internetowych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (www.minrol.gov.pl), Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (www.arimr.gov.pl) oraz Centrum Doradztwa Rolniczego (www.cdr.gov.pl), a także bezpośrednio w biurach powiatowych i oddziałach regionalnych ARiMR oraz ośrodkach doradztwa rolniczego.

Pamiętaj!

Wymogi wzajemnej zgodności stanowią tylko niewielką część przepisów obowiązujących w Polsce w ramach omawianych obszarów.

2. ŚRODOWISKO, ZMIANA KLIMATU ORAZ UTRZYMANIE GRUNTÓW W DOBREJ KULTURZE ROLNEJ

2.1. Normy Dobrej Kultury Rolnej Zgodnej z Ochroną Środowiską (DKR)

Dotyczą wszystkich gospodarstw posiadających grunty rolne

Celem Dobrej Kultury Rolnej jest właściwe zarządzanie glebą poprzez przestrzeganie norm dotyczących: przeciwdziałania erozji gleby, ograniczania degradacji substancji organicznej, przeciwdziałania zmianom struktury gleby, zarządzania zasobami wodnymi w rolnictwie i ochroną wody oraz **ukierunkowanie ich na wzmocnienie standardów w zakresie ochrony środowiska oraz zmiany klimatu.**

Pamiętaj !

Ilkroć w niniejszym rozdziale jest mowa o nawozach rozumie się przez to każdą substancję zawierającą związek azotu lub związki azotu rolniczo wykorzystywana w celu zwiększenia wzrostu roślinności, a także odchody

zwierzęce, pozostałości z gospodarstw rybackich oraz osady ściekowe (tzw. nawóz azotowy)

DKR 1 Ustanowienie stref buforowych wzdłuż cieków wodnych

NOWE! Wprowadzono szersze niż dotychczas strefy buforowe na terenie o dużym nachyleniu (stok o nachyleniu większym niż 10% - wzrost pochylenia terenu o 1 m na długości 10 m).

• **Gnojowicy** nie stosuje się w odległości:

- 1) **do 10 m** lub – w przypadku terenu o dużym nachyleniu, w kierunku wód powierzchniowych – **do 15 m** od brzegu:
 - jezior i zbiorników wodnych o powierzchni do 50 ha,
 - cieków naturalnych,
 - rowów, z wyłączeniem rowów o szerokości do 5 m liczonej na wysokości górnej krawędzi brzegu rowu,
 - kanałów, lub
- 2) **do 20 m** lub – w przypadku terenu o dużym nachyleniu w kierunku wód powierzchniowych – **do 25 m** od:
 - a) brzegu jezior i zbiorników wodnych o powierzchni powyżej 50 ha,
 - b) ujęć wody, jeżeli nie ustanowiono strefy ochronnej na podstawie przepisów Prawa wodnego,
 - c) obszarów morskiego pasa nadbrzeżnego.

• **Pozostałych nawozów azotowych (z wyłączeniem gnojowicy)** nie stosuje się w odległości:

- 1) **do 5 m** lub – w przypadku terenu o dużym nachyleniu w kierunku wód powierzchniowych – **do 10 m** od brzegu:
 - jezior i zbiorników wodnych o powierzchni do 50 ha,
 - cieków naturalnych,
 - rowów, z wyłączeniem rowów o szerokości do 5 m liczonej na wysokości górnej krawędzi brzegu rowu,
 - kanałów, lub
- 2) **do 20 m** lub – w przypadku terenu o dużym nachyleniu w kierunku wód powierzchniowych – **do 25 m** od:
 - brzegu jezior i zbiorników wodnych o powierzchni powyżej 50 ha,
 - ujęć wody, jeżeli nie ustanowiono strefy ochronnej na podstawie przepisów Prawa wodnego,
 - obszarów morskiego pasa nadbrzeżnego.

NOWE! Powyższe strefy buforowe mogą być zmniejszone o połowę w przypadku gruntów rolnych z uprawami oraz w przypadku stosowania nawozów przy pomocy urządzeń aplikujących je bezpośrednio do gleby lub podzielenia pełnej dawki nawozów co najmniej na 3 równe dawki, przy czym odstęp między zastosowaniem tych dawek nawozu nie może być krótszy niż 14 dni.

DKR 2 Przestrzeganie procedur wydawania zezwoleń w przypadku nawadniania

- **NOWE!** Przy nawadnianiu gruntów rolnych wodami w ilości większej niż średniorocznie 5 m³ na dobę lub poborze wód podziemnych lub wód powierzchniowych w ilości średniorocznie większej niż 5 m³ na dobę w celu nawadniania, rolnik posiada pozwolenie wodnoprawne wydane w trybie określonym w przepisach działu IX Prawa wodnego.

DKR 3 Ochrona wód podziemnych przed zanieczyszczeniem

- Zabrania się wprowadzania bezpośrednio i pośrednio do wód podziemnych substancji szczególnie szkodliwych określonych w wykazie I załącznika nr 1 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego (Dz. U. poz. 1800), zwanego dalej „rozporządzeniem w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi”, w zakresie w jakim dotyczy to działalności rolniczej. (Nie dotyczy sytuacji, gdy substancje niebezpieczne są zawarte w ściekach bytowych lub komunalnych).
- Zabrania się wprowadzania do gleby substancji szczególnie szkodliwych określonych w wykazie II załącznika nr 1 do rozporządzenia w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, w zakresie w jakim dotyczy to działalności rolniczej. (Nie dotyczy sytuacji, gdy rolnik posiada pozwolenie wodnoprawne i przestrzega warunków w nim zawartych lub gdy substancje niebezpieczne są zawarte w ściekach bytowych lub komunalnych).

DKR 4 Minimalna pokrywa glebowa

- Powierzchnię stanowiącą co najmniej 30 % gruntów ornych, położonych na obszarach zagrożonych erozją wodną, wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, pozostawia się pod **okrywą ochronną gleby** w terminie co najmniej od dnia **1 listopada** do dnia 15 lutego.

Pod pojęciem okrywy ochronnej gleby rozumie się: okrywę roślinną, ściernisko, resztki pożniwne i mulcz.

DKR 5 Minimalne zagospodarowanie terenu odzwierciedlające warunki danego miejsca w celu ograniczenia erozji

- Grunty orne położone na stokach o nachyleniu powyżej 20° nie są wykorzystywane pod uprawę roślin wymagających utrzymywania redlin wzdłuż stoku lub jako ugór czarny. Można je wykorzystywać pod uprawę roślin wieloletnich, z okrywą roślinną lub ściółką w międzyrzędziach.

DKR 6 Utrzymanie poziomu materii organicznej gleby

- Zabrania się wypalania gruntów rolnych.

DKR 7 Zachowanie cech krajobrazu (zakaz przycinania żywopłotów i drzew w okresie wylęgu i chowu ptaków)

- Nie wolno niszczyć drzew będących pomnikami przyrody oraz rowów do 2 m szerokości znajdujących się na użytkach rolnych będących w posiadaniu rolnika.
- Rolnik jest obowiązany do zachowania oczek wodnych o łącznej powierzchni poniżej 100 m², które znajdują się na użytkach rolnych będących w posiadaniu rolnika.
- Zabrania się przycinania żywopłotów i drzew znajdujących się na użytkach rolnych będących w posiadaniu rolnika w okresie od 15 kwietnia do 31 lipca (z wyłączeniem wierzb, drzew owocowych i zagajników o krótkiej rotacji).

2.2. Wymogi Wzajemnej Zgodności

Ochrona środowiska w ramach wymogów wzajemnej zgodności obejmuje ochronę ptaków i siedlisk przyrodniczych dzikiej fauny i flory oraz ochronę wód przed azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych.

2.1.1 Ochrona dzikiego ptactwa (dyrektywa ptasia¹)

WYMOGI

Dotyczą rolników, których gospodarstwa rolne lub ich część są położone na obszarze Natura 2000

- Przestrzega się wymogów obowiązkowych wynikających z planów zadań

¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz. Urz. L 20 z 26.1.2010 r.).

ochronnych albo planów ochrony w zakresie dotyczącym gatunków ptaków objętych ochroną*.

- Zabrania się podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, **znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000.**

Powyższy zakaz nie dotyczy rolnika, który realizuje działanie po uzyskaniu stosownego zezwolenia.

Przedsięwzięcia, które mogą **znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000**, mogą być realizowane, jeżeli:

- została wydana pozytywna decyzja administracyjna, albo
- po przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 została wydana pozytywna decyzja administracyjna.

Dotyczą wszystkich rolników na obszarze całego kraju

- Przestrzega się zakazu niszczenia siedlisk i ostoi będących obszarem rozrodu, wychowu młodych, odpoczynku, migracji lub żerowania ptaków podlegających ochronie**.

- W strefach ochrony ostoi miejsc rozrodu i regularnego przebywania ptaków zabrania się:***

- wycinania drzew lub krzewów,
- dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli nie jest to związane z potrzebą ochrony poszczególnych gatunków,
- wznoszenia obiektów, instalacji i urządzeń.

Zakaz ten nie dotyczy osób posiadających zezwolenie regionalnego dyrektora ochrony środowiska na dokonanie tych czynności.

* Gatunki ptaków objętych ochroną zostały wymienione w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (Dz. U. Nr 25, poz.133 z późn. zm.), które spełniają kryteria określone w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (Dz. U.2010 Nr 77, poz. 510).

** Gatunki ptaków objętych ochroną zostały wymienione w załącznikach nr 1 i 2 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. poz. 2183).

*** Gatunki ptaków objętych ochroną zostały wymienione w załączniku nr 4 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt.

2.1.2 Ochrona siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk dzikiej fauny i flory (dyrektywa siedliskowa²)

² Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz. Urz. WE L 206 z 22.07.1992, str. 7, z późn. zm.).

WYMOGI

Dotyczą rolników, których gospodarstwa rolne lub ich część są położone na obszarze Natura 2000

- Przestrzega się wymogów obligatoryjnych wynikających z planów zadań ochronnych (PZO) lub planów ochrony (PO) w zakresie dotyczącym typów siedlisk przyrodniczych, gatunków zwierząt i roślin objętych ochroną*.

* Gatunki objęte ochroną zostały wymienione w załączniku nr 1-3 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000.

2.1.3 Ochrona wód przed zanieczyszczeniami spowodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (dyrektywa azotanowa³)

Celem dyrektywy azotanowej jest zmniejszenie zanieczyszczenia wód spowodowanego lub wywołanego przez azotany pochodzące ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu wód. Jest to bardzo ważne z uwagi na negatywne oddziaływanie tych związków na życie biologiczne wód, jak również zdrowie ludzi i zwierząt.

NOWE! W związku z wejściem w życie nowej ustawy - Prawo wodne, **na obszarze całego kraju** obowiązuje jeden *Program działań*. Zobowiązuje on **wszystkich rolników**, którzy prowadzą produkcję rolną, w tym działy specjalnej produkcji rolnej, oraz działalność, w ramach której są przechowywane odchody zwierzęce lub stosowane nawozy zawierające azot, do gospodarowania zgodnie z określonymi w nim wymogami. *Program działań obowiązuje od dnia 27 lipca 2018 r.*

Uwaga !

W dalszej części broszury, jeśli będzie mowa o nawozach, to tylko w rozumieniu tych, które zawierają azot.

³ Dyrektywa Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. dotycząca ochrony wód przed zanieczyszczeniami spowodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (Dz. U. L 375 z 31.12.1991, str. 1-8).

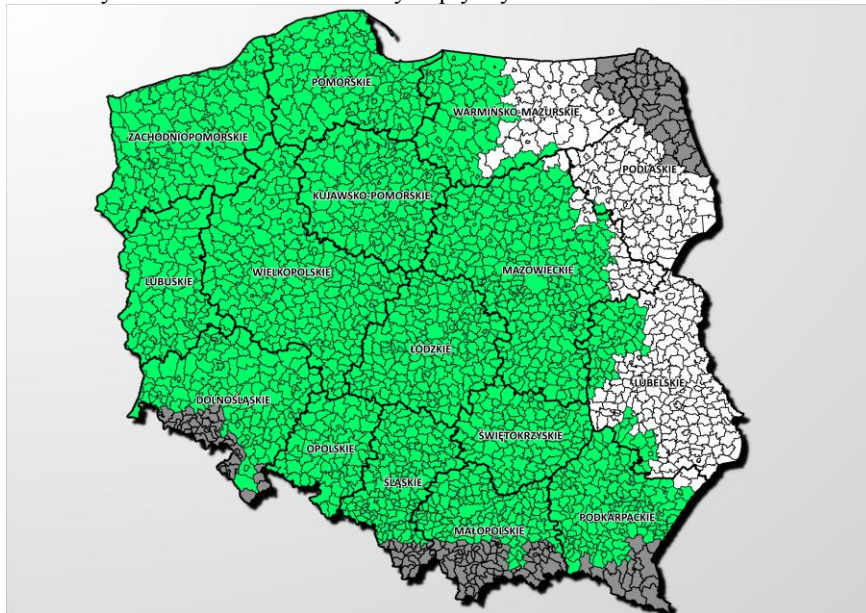
2.1.3.1 Wymogi dotyczące terminów stosowania nawozów

Program działań zawiera szczegółowe terminy, w których dozwolone jest stosowanie nawozów naturalnych płynnych i stałych oraz nawozów azotowych mineralnych na gruntach rolnych:

1. **Nawozy naturalne płynne i azotowe mineralne** stosuje się na:
 - **gruntach ornych** w terminie od 1 marca do 20 października, z tym, że w przypadku gruntów ornych położonych na terenie gmin objętych wykazem stanowiącym załącznik nr 2 do *Programu działań*, termin ten został określony od 1 marca do 15 października, natomiast w przypadku gruntów ornych położonych na terenie gmin objętych wykazem stanowiącym załącznik nr 3 do *Programu działań* termin ten określono od 1 marca do 25 października (patrz mapa pogładowa rys. 1).
 - **na uprawy wieloletnie, uprawy trwale i trwale użytki zielone** w terminie od 1 marca do 31 października.

Rys. 1

Mapa poglądowa gmin objętych różnymi terminami stosowania nawozów azotowych mineralnych oraz nawozów naturalnych płynnych

Legenda

- termin stosowania nawozów od dnia 1 marca do dnia 20 października
- termin stosowania nawozów od dnia 1 marca do dnia 15 października (gminy z załącznika nr 2 do Programu działań)
- termin stosowania nawozów od dnia 1 marca do dnia 25 października (gminy z załącznika nr 3 do Programu działań)

2. Nawozy naturalne stale stosuje się:

- **na gruntach ornych** w terminie od 1 marca do 31 października
- **na uprawy wieloletnie, uprawy trwale i trwale użytki zielone** w terminie od dnia 1 marca do dnia 30 listopada.

Nawożenia nie stosuje się przez cały rok na gruntach, na których nie jest prowadzona produkcja rolna (gruntach odłogowanych). Przed planowanym zakończeniem odłogowania dopuszcza się zastosowanie nawozów jesienią.

Uwaga !

Terminy stosowania wszystkich nawozów azotowych określone dla gruntów ornych oraz gruntów ornych położonych na terenie gmin objętych wykazem stanowiącym załącznik nr 2 i 3 do *Programu działań* (patrz mapa pogładowa rys. 1) nie dotyczą podmiotów, które:

- będą zakładać uprawy jesienią po późno zbieranych przedplonach, buraku cukrowym, kukurydzy lub późnych warzywach. W takim przypadku dopuszczalna dawka azotu w wieloskładnikowych nawozach dla zakładanych upraw nie może przekroczyć dawki 30 kg N/ha. Ponadto należy szczegółowo udokumentować termin zbioru, datę stosowania nawozu, zastosowane nawozy i ich dawkę oraz termin siewu jesiennej uprawy;
- nie mogły dokonać zbiorów lub nawożenia z uwagi na niekorzystne warunki pogodowe, w szczególności nadmierne uwilgotnienie gleby. Dla tych podmiotów termin graniczny stosowania nawozów to dzień 30 listopada.

Wymogi Wzajemnej Zgodności

- Rolnik jest zobowiązany do stosowania nawozów na gruntach rolnych w terminach określonych w *Programie działań*.
- Rolnik, który zakłada uprawy jesienią po późno zbieranych przedplonach, buraku cukrowym, kukurydzy lub późnych warzywach i zastosował nawozy w innym terminie niż określony w *Programie działań*:
 - jest zobowiązany do posiadania dokumentów wskazujących termin zbioru, datę stosowania nawozu, zastosowane nawozy i ich dawkę oraz termin siewu jesiennej uprawy,
 - jest zobowiązany do przechowywania wyżej wymienionych dokumentów – przez okres 3 lat od dnia zakończenia nawożenia wykonanego na podstawie posiadanego planu nawożenia azotem albo na podstawie maksymalnych dawek azotu,
 - stosując wieloskładnikowe nawozy dla zakładanych upraw, nie może przekroczyć dawki 30 kg N/ha.

2.1.3.2 Wymogi w zakresie warunków przechowywania nawozów naturalnych oraz postępowania z odciekami

Z dniem wejścia w życie *Programu działań*, tj. od dnia 27 lipca 2018 r., rolnicy zobowiązani są do przechowywania nawozów naturalnych płynnych i stałych (wytwarzanych w gospodarstwie rolnym lub przyjętych od innego gospodarstwa) w

bezpieczny dla środowiska sposób, zapobiegający przedostawaniu się odcieków do wód i gruntu.

Od początku obowiązywania *Programu działań* rolnicy zobowiązani są do zapewnienia przechowywania **nawozów naturalnych płynnych** w szczelnych zbiornikach o pojemności umożliwiającej gromadzenie co najmniej 4-miesięcznej produkcji tego nawozu.

Jednocześnie, rolnicy zostali zobligowani do tego, aby w wyznaczonym w *Programie działań* czasie zapewnić odpowiednią powierzchnię lub pojemność posiadanych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych (obornika, gnojówki, gnojowicy), tak aby umożliwiła ona przechowywanie: **co najmniej 6–miesięcznej produkcji nawozów naturalnych płynnych** lub **co najmniej 5–miesięcznej produkcji nawozów naturalnych stałych** w okresach, w których te nawozy nie są wykorzystywane rolniczo.

Obowiązują dwa terminy, od których należy zapewnić odpowiednią powierzchnię lub pojemność posiadanych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych tj.:

- **od 1 stycznia 2022 r.** – w przypadku rolników prowadzących chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie większej niż 210 DJP, w tym prowadzących chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior lub
- **od 1 stycznia 2025 r.** – w przypadku rolników prowadzących chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie mniejszej lub równej 210 DJP.

Sposób obliczenia wymaganej pojemności zbiorników lub powierzchni miejsc do przechowywania nawozów naturalnych został zamieszczony w **załączniku nr 1** do niniejszej broszury. Dodatkowo rolnik będzie mógł skorzystać z opracowanej przez Centrum Doradztwa Rolniczego darmowej APLIKACJI, która zostanie udostępniona na stronie internetowej: www.cdr.gov.pl.

W przypadku utrzymywania zwierząt gospodarskich na głębokiej ściółce obornik może być przechowywany w budynku inwentarskim o nieprzepuszczalnym podłożu.

W *Programie działań* określono również wymogi dotyczące sposobów przechowywania kiszzonek, pomiotu ptasiego oraz wymagania związane z zabezpieczeniem gruntu przed odchodami zwierząt futerkowych .

Wymogi Wzajemnej Zgodności

- Rolnik jest zobowiązany do przechowywania nawozów naturalnych płynnych i nawozów naturalnych stałych w bezpieczny dla środowiska sposób, zapobiegający przedostawaniu się odcieków do wód i gruntu przez zapewnienie powierzchni nieprzepuszczalnych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych stałych oraz pojemności przykrytych, w szczególności osłoną elastyczną lub osłoną pływającą, zbiorników na nawozy naturalne płynne, które

powinny posiadać szczelne dno i ściany.

- Zbiornik na nawozy naturalne płynne zapewnia możliwość gromadzenia co najmniej 4-miesięcznej produkcji tego nawozu, z tym że wymóg ma zastosowanie do dnia, kiedy zacznie obowiązywać docelowa pojemność zbiorników.
- Rolnik prowadzący chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie większej niż 210 DJP, w tym prowadzący chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior jest zobowiązany, **w terminie od dnia 1 stycznia 2022 r.**, do zapewnienia odpowiedniej powierzchni lub pojemności posiadanych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych, która umożliwi przechowywanie co najmniej:
 - 6-miesięcznej produkcji nawozów naturalnych płynnych lub
 - 5-miesięcznej produkcji nawozów naturalnych stałych w okresach, w których te nawozy nie są wykorzystywane rolniczo.

W przypadku gdy wytworzone w gospodarstwie nawozy naturalne podlegają procesom technologicznym przetwarzania lub są przekazywane wymagana pojemność zbiorników oraz powierzchnia miejsc do przechowywania nawozów naturalnych może ulec stosownemu zmniejszeniu.

- Rolnik prowadzący chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie mniejszej lub równej 210 DJP jest zobowiązany, **w terminie od dnia 1 stycznia 2025 r.**, do zapewnienia odpowiedniej powierzchni lub pojemności posiadanych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych, która umożliwi przechowywanie co najmniej:
 - 6-miesięcznej produkcji nawozów naturalnych płynnych lub
 - 5-miesięcznej produkcji nawozów naturalnych stałych w okresach, w których te nawozy nie są wykorzystywane rolniczo.

W przypadku gdy wytworzone w gospodarstwie nawozy naturalne podlegają procesom technologicznym przetwarzania lub są przekazywane wymagana pojemność zbiorników oraz powierzchnia miejsc do przechowywania nawozów naturalnych może ulec stosownemu zmniejszeniu.

- Rolnik przyjmujący nawozy naturalne na podstawie umowy ma obowiązek zapewnienia, w chwili przyjmowania tych nawozów, odpowiedniej powierzchni lub pojemności posiadanych miejsc do ich przechowywania w bezpieczny dla środowiska sposób, zapobiegający przedostawaniu się odcieków do wód i gruntu.
- W przypadku utrzymywania zwierząt gospodarskich na głębokiej ściółce obornik jest przechowywany w budynku inwentarskim o nieprzepuszczalnym podłożu.
- Nie wolno przechowywać pomiotu ptasiego bezpośrednio na gruncie.
- Nie wolno przechowywać kiszonek bezpośrednio na gruncie, a rolnik zobowiązany jest do ich przechowywania w szczególności w silosach, rękawach

foliowych, na płytach lub na podkładzie z folii, sieczki, słomy, lub innego materiału, który pochłania odcieki, oraz pod przykryciem foliowym.

- Nie wolno przechowywać nawozów naturalnych oraz kiszonek w odległości mniejszej niż 25 m od:
 - studni lub ujęć wody, jeżeli nie ustanowiono strefy ochronnej na podstawie przepisów ustawy Prawo wodne;
 - linii brzegu wód powierzchniowych oraz pasa morskiego.
- Nie wolno utrzymywać zwierząt futerkowych w klatkach i bateriach klatek z ażurową podłogą bez zabezpieczenia gruntu znajdującego się pod nimi, które należy wykonać ze szczelnej i litej, odpornej na mechaniczne uszkodzenia powierzchni, ukształtowanej w sposób zabezpieczający przedostawaniu się odcieku do wód lub gruntu z wyjątkiem utrzymywania tych zwierząt w systemie pastwiskowym z regularną zmianą zadarnionych kwater.
- Nie wolno mieszać i wspólnie przechowywać odchodów zwierząt futerkowych mięsożernych z odpadami pochodzącymi z przygotowania paszy dla tych zwierząt.

Czasowe składowanie obornika na przymie

W *Programie działań* przewidziano także możliwość czasowego przechowywania obornika bezpośrednio na gruntach rolnych. W przypadku skorzystania z tej możliwości rolnik zobowiązany jest do spełnienia określonych wymagań.

Wymogi Wzajemnej Zgodności

- Zabrania się przechowywania obornika bezpośrednio na gruntach rolnych przez okres dłuższy niż 6 miesięcy od dnia utworzenia każdej z przym.
- Rolnik jest zobowiązany do zlokalizowania przymy poza zagłębieniami terenu, na możliwie płaskim terenie, o dopuszczalnym spadku do 3%, w miejscu niepiaszczystym i niepodmokłym, w odległości większej niż 25 m od linii brzegu wód powierzchniowych, pasa morskiego i ujęć wód, jeżeli nie ustanowiono strefy ochronnej na podstawie przepisów ustawy Prawo wodne.
- Lokalizację przymy oraz datę złożenia obornika w danym roku na danej działce należy zaznaczyć na mapie lub szkicu działki. Dokumenty te należy przechowywać przez okres 3 lat od dnia zakończenia przechowywania obornika.
- Obornik na przymie można ponownie przechowywać w tym samym miejscu po upływie 3 lat od dnia zakończenia uprzedniego przechowywania obornika.

2.1.3.3 Wymogi dotyczące rolniczego wykorzystania nawozów na glebach zamrzniętych, zalanych wodą, nasyconych wodą lub przykrytych śniegiem

Program działań wprowadza zakaz stosowania nawożenia na glebach zamrzniętych, zalanych wodą, nasyconych wodą, pokrytych śniegiem. Zakaz ten nie dotyczy gleby zamrzniętej, która rozmarza co najmniej powierzchniowo w ciągu dnia.

Wymóg Wzajemnej Zgodności

- Nie wolno stosować nawozów na glebach zamrzniętych, z wyjątkiem gleby, która rozmarza co najmniej powierzchniowo w ciągu dnia, lub na glebach zalanych wodą lub nasyconych wodą lub pokrytych śniegiem.

2.1.3.4 Wymogi w zakresie warunków rolniczego wykorzystania nawozów w pobliżu wód powierzchniowych

Stosując nawozy na gruntach rolnych należy zachować odpowiednie odległości od wód powierzchniowych. Ustalone odległości od wód powierzchniowych, w jakich można stosować nawozy, są zgodne z normami Dobrej Kultury Rolnej (patrz rozdział 2.1 – norma DKR *Ustanowienie stref buforowych wzdłuż cieków wodnych*).

Ważne jest również to, aby zachować odpowiednią odległość od wód powierzchniowych podczas mycia rozsiewaczy nawozów i sprzętu do aplikacji nawozów.

Wymogi Wzajemnej Zgodności

- Nie wolno myć rozsiewaczy nawozów i sprzętu do aplikacji nawozów oraz rozlewać wody z ich mycia w odległości mniejszej niż 25 m od brzegu:
 - zbiorników wodnych, jezior, cieków naturalnych, rowów, kanałów oraz ujęć wody, jeżeli nie ustanowiono strefy ochronnej na podstawie przepisów ustawy Prawo wodne, oraz
 - obszarów morskiego pasa nadbrzeżnego.

2.1.3.5 Wymogi dotyczące warunków rolniczego wykorzystania nawozów na terenach o dużym nachyleniu

Zgodnie z *Programem działań* rolnicy posiadający działki rolne na terenie o dużym nachyleniu (stok o nachyleniu większym niż 10% - wzrost pochylenia terenu o 1 m na długości 10 m) zobowiązani są do przestrzegania określonych zasad nawożenia pól. W przypadku, gdy działka rolna znajduje się na terenie o dużym nachyleniu w kierunku wód powierzchniowych, rolnicy podczas nawożenia pól powinni zachować bezpieczne odległości od tych wód, które zostały opisane w rozdziale 2.1 dotyczącym normy DKR w zakresie stref buforowych (patrz str. 6-8).

Na pozostałej części terenu o dużym nachyleniu dozwoloną ilość nawozów azotowych mineralnych należy rozdzielić w taki sposób, aby poszczególne ich dawki nie przekraczały 100 kg N/ha.

Ważna jest technika stosowania nawozów. Przed wzejściem roślin, stosując nawozy na gruntach ornych, należy aplikować je bezpośrednio do gleby lub przyorywać lub wymieszać z glebą. Należy pamiętać, że nawozy naturalne należy przyorać lub wymieszać z glebą w ciągu 4 godzin od zastosowania, jednak nie później niż następnego dnia po ich zastosowaniu. Natomiast w okresie wegetacji roślin nawozy należy stosować przy największym zapotrzebowaniu roślin w azot.

Wymogi Wymogi Wzajemnej Zgodności

- Rolnik stosując nawozy azotowe mineralne na gruntach położonych na terenie o dużym nachyleniu, jest zobowiązany do rozdzielania dawek tych nawozów tak, aby poszczególne dawki nie przekraczały 100 kg N/ha.
- Rolnik stosując nawozy na gruntach ornych położonych na terenie o dużym nachyleniu, jest zobowiązany do dokonania ich bezpośredniej aplikacji do gleby lub przyorania lub wymieszania z glebą, a w okresie wegetacyjnym roślin uprawnych – do stosowania ich przy największym zapotrzebowaniu roślin na azot; przyorania lub wymieszania z glebą dokonuje się w ciągu 4 godzin od zastosowania nawozu naturalnego, jednak nie później niż następnego dnia po jego zastosowaniu.
- Rolnik uprawiając działkę rolną położoną na terenie o dużym nachyleniu jest zobowiązany do jej uprawiania w kierunku poprzecznym do nachylenia stoku, stosując odkładanie skiby w górę stoku, o ile pozwala na to wielkość i usytuowanie tej działki rolnej lub przy zastosowaniu konserwujących systemów uprawy zapobiegających wymywaniu, takich jak uprawa uproszczona, uprawa uproszczona pasowa lub uprawa zerowa, z wyjątkiem części terenu o dużym nachyleniu określonym w rozdziale 1.2.3 ust. 1–3 *Programu działań*. Wymóg nie dotyczy działki rolnej mniejszej niż 1 ha, na której stosuje się uproszczony system uprawy.
- Nie wolno przechowywać nawozów na terenie o dużym nachyleniu w odległości 25 m od linii brzegu wód powierzchniowych, pasa morskiego i ujęć wód, jeżeli nie ustanowiono strefy ochronnej na podstawie przepisów ustawy Prawo wodne.

2.1.3.6 Wymogi dotyczące dawek i sposobów nawożenia azotem

Zgodnie z wymaganiami roczna dawka nawozów naturalnych wykorzystywanych rolniczo nie może przekroczyć dawki 170 kg azotu (N) w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych.

Sposób wyliczenia ilości N w nawozach naturalnych został zamieszczony w załączniku 4 i 6 do *Programu działań*.

Dodatkowo w *Programie działań* zostały określone obowiązki związane z opracowaniem przez rolników planu nawożenia azotem, albo stosowania dawek nieprzekraczających maksymalnych ilości azotu działającego ze wszystkich źródeł dla upraw w plonie głównym.

Uwaga !

Stosowanie nawozów w dawkach nieprzekraczających maksymalnych ilości azotu obowiązuje od dnia 27 lipca 2018 r. Natomiast obowiązek posiadania planu nawożenia azotem ma zastosowanie od dnia 1 stycznia 2019 roku.

PLAN NAWOŻENIA AZOTEM

opracowuje się odrębnie dla każdej działki rolnej. Do opracowania tego planu zobowiązani są rolnicy, którzy:

- I. prowadzą chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2 000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior;
 - opracowują oni **plan zgodnie z zasadami dobrej praktyki rolniczej**, na podstawie składu chemicznego nawozów oraz potrzeb pokarmowych roślin i zasobności gleb, uwzględniających stosowane odpady i nawozy. Następnie powinni zwrócić się do okręgowej stacji chemiczno-rolniczej w celu uzyskania pozytywnej opinii, o tym planie i doręczyć ją wraz z kopią planu wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta) oraz wojewódzkiemu inspektorowi ochrony środowiska, właściwemu ze względu na miejsce stosowania nawozów naturalnych lub produktów pofermentacyjnych,
- II. posiadają gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych, lub uprawiają uprawy intensywne, których lista została określona w załączniku nr 7 do *Programu działań*, na gruntach ornych na powierzchni powyżej 50 ha, lub utrzymują obsadę większą niż 60 DJP według stanu średniorocznego, lub nabyli nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny do bezpośredniego rolniczego wykorzystania od rolnika, który prowadzi chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2 000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior, lub od podmiotu importującego;
 - opracowują ten **plan za pomocą uproszczonego bilansu azotu**, który został określony w załączniku nr 8 do *Programu działań*, albo przy zastosowaniu programu nawozowego obejmującego wymagania dla uproszczonego bilansu azotu określonego w tym załączniku. *Program działań* dostępny jest na stronie:

<http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2018/1339/1>. Rolnik będzie mógł również skorzystać z opracowanej przez Centrum Doradztwa Rolniczego darmowej APLIKACJI, która zostanie udostępniona na stronie internetowej: www.cdr.gov.pl.

MAKSYMALNE DAWKI AZOTU

Rolnicy, których nie dotyczy obowiązek opracowania planu nawożenia azotem, stosują nawozy w dawkach nieprzekraczających maksymalnych ilości azotu działającego ze wszystkich źródeł, które zostały określone w tabeli 14 załącznika nr 9 do *Programu działań*. Załącznik zawiera listę upraw z przypisaną do tej uprawy maksymalną ilością azotu działającego pochodzącą ze wszystkich źródeł.

Niemniej jednak rolnicy mogą dobrowolnie opracować plan nawożenia azotem – wówczas stosują dawki nawożenia azotem zgodnie z opracowanym planem.

Wymogi Wzajemnej Zgodności

- Roczna dawka nawozów naturalnych wykorzystywanych rolniczo zawiera nie więcej niż 170 kg azotu w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych.
- Rolnik, który prowadzi chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2 000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior jest zobowiązany do **posiadania planu nawożenia azotem** opracowanego odrębnie dla każdej działki rolnej, przy czym:
 - 1) opracowuje ten plan zgodnie z zasadami dobrej praktyki rolniczej, na podstawie składu chemicznego nawozów oraz potrzeb pokarmowych roślin i zasobności gleb, uwzględniających stosowane odpady i nawozy;
 - 2) uzyskuje pozytywną opinię okręgowej stacji chemiczno-rolniczej, zwanej dalej „okręgową stacją”, o tym planie – nie później niż do dnia rozpoczęcia stosowania nawozu naturalnego lub produktu pofermentacyjnego;
 - 3) doręcza wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta) oraz wojewódzkiemu inspektorowi ochrony środowiska, właściwemu ze względu na miejsce stosowania nawozów naturalnych lub produktów pofermentacyjnych, kopię tego planu, wraz z pozytywną opinią okręgowej stacji o tym planie, nie później niż do dnia rozpoczęcia stosowania nawozu naturalnego lub produktu pofermentacyjnego.
- Rolnik, który posiada gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych, lub uprawia uprawy intensywne, których lista została określona w załączniku nr 7 do Programu działań, na gruntach ornych na powierzchni powyżej 50 ha, lub utrzymuje obsadę większą niż 60 DJP według stanu średniorocznego, oraz rolnik który nabył nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny do bezpośredniego rolniczego wykorzystania w celu nawożenia lub poprawy właściwości gleby od rolnika, który prowadzi chów lub

hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2 000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior, lub od podmiotu importującego - jest zobowiązany do posiadania planu nawożenia azotem opracowanego **za pomocą uproszczonego bilansu azotu** odrębnie dla każdej działki rolnej.

- Rolnik, który jest zobowiązany do opracowania planu nawożenia azotem nie może stosować wyższych dawek nawozów niż wynikające z tego planu.
- Rolnik, którego nie dotyczy obowiązek opracowania planu nawożenia azotem, stosuje nawozy w dawkach nieprzekraczających maksymalnych ilości azotu działającego ze wszystkich źródeł określonych w tabeli 14 załącznika nr 9 do Programu działań.
- Rolnik, który prowadzi chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior, może zbyć do 30% gnojówki i gnojowicy do bezpośredniego rolniczego wykorzystania, na podstawie umowy zawartej w formie pisemnej.
- W przypadku przekazywania nawozów naturalnych, rolnik przekazujący te nawozy jest zobowiązany do obliczenia ilości:
 - 1) nawozów naturalnych wytwarzanych w gospodarstwie rolnym i przeznaczonych do przekazania;
 - 2) azotu w nawozach wymienionych w pkt 1.

2.1.3.7 Wymogi dotyczące posiadania i przechowywania dokumentacji

Rolnicy prowadzący produkcję rolną, w tym działły specjalne produkcji rolnej, oraz przechowujący odchody zwierzęce lub stosujący nawozy zobowiązani są do przestrzegania wymogów związanych z posiadaniem i przechowywaniem stosownej dokumentacji.

Wymogi Wzajemnej Zgodności

- Rolnik, który gospodaruje na powierzchni większej lub równej 10 ha użytków rolnych lub utrzymuje zwierzęta gospodarskie w liczbie większej lub równej 10 DJP według stanu średniorocznego, jest zobowiązany do:
 - 1) Prowadzenia **ewidencji zabiegów agrotechnicznych związanych z nawożeniem azotem**, zawierającej informacje o:
 - dacie zastosowania nawozu;
 - rodzaju uprawy i powierzchni uprawy, na której został zastosowany

nawóz;

- rodzaju zastosowanego nawozu;
- zastosowanej dawce nawozu;
- terminie przyorania nawozu naturalnego, w przypadku zastosowania tego nawozu na terenie o dużym nachyleniu.

oraz jej przechowywania przez okres 3 lat od dnia zakończenia nawożenia wykonanego na podstawie posiadanego planu nawożenia azotem albo obliczeń maksymalnych dawek azotu.

Przykładowy wzór ewidencji zamieszczono w **załączniku nr 3** do niniejszej broszury. Rolnik może prowadzić ją w postaci papierowej, w formie zapisów własnych, arkuszy, dzienników lub książki nawozowej, lub w postaci elektronicznej.

- 2) Posiadania obliczeń maksymalnych dawek azotu oraz ich przechowywania przez okres 3 lat od dnia zakończenia nawożenia wykonanego na ich podstawie.
 - 3) Posiadania planu nawożenia azotem oraz jego przechowywania (jeśli dotyczy obowiązek jego sporządzania - patrz pkt 2.2.6) przez okres 3 lat od dnia zakończenia nawożenia wykonanego na jego podstawie.
- Rolnik, który nabył lub sprzedał nawozy naturalne do bezpośredniego rolniczego wykorzystania jest zobowiązany do przechowywania przez okres 3 lat umowy dotyczącej sprzedaży tych nawozów.

3. ZDROWIE PUBLICZNE, ZDROWIE ZWIERZĄT, ZDROWOTNOŚĆ ROŚLIN. IDENTYFIKACJA I REJESTRACJA ZWIERZĄT

Gospodarstwo rolne jest pierwszym ogniwem w łańcuchu żywnościowym i to właśnie na nim spoczywa olbrzymia odpowiedzialność za wyprodukowanie i wprowadzenie do obrotu bezpiecznej żywności lub surowca do jej produkcji.

3.1 Zdrowie zwierząt

WYMOGI

Dotyczą wszystkich posiadaczy zwierząt

- Dokumentacja leczenia zwierząt gospodarskich przechowywana jest przez utrzymującego zwierzęta przez 5 lat od daty dokonania ostatniego wpisu.
- Zakaz podawania zwierzętom gospodarskim, zwierzętom akwakultury oraz zwierzętom dzikim utrzymywanym jak zwierzęta gospodarskie związków o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i β -agonistycznym w celach innych niż lecznicze.
- Zakaz posiadania i przechowywania w gospodarstwie produktów leczniczych weterynaryjnych zawierających substancje o działaniu beta-agonistycznym, które mogą być stosowane w celu przyspieszenia porodu oraz estradiol 17 β lub jego estropodobne pochodne.
- Zakaz podawania w postaci zastrzyków substancji mających działanie beta-agonistyczne, w celu przyspieszenia porodu u krów, zwierzętom hodowlanym, włącznie ze zwierzętami reprodukcyjnymi, które nie będą dalej wykorzystywane do celów rozplodowych.
- Zakaz umieszczania na rynku lub uboju zwierząt gospodarskich lub zwierząt dzikich utrzymywanych przez człowieka jak zwierzęta gospodarskie, w organizmach których znajdują się lub u których wykryto substancje zabronione, z wyłączeniem przypadków, gdy substancje te zostały podane w celach leczniczych.
- Zakaz umieszczania na rynku i przetwarzania mięsa zwierząt gospodarskich, zwierząt dzikich utrzymywanych przez człowieka jak zwierzęta gospodarskie i zwierząt akwakultury, w organizmach których znajdują się lub u których wykryto substancje zabronione z wyłączeniem przypadków, gdy substancje te zostały podane w celach leczniczych.
- Zabronione jest umieszczanie na rynku mięsa lub innych produktów pochodzenia zwierzęcego pochodzących od zwierząt, którym podawano substancje lecznicze o działaniu estrogenym, androgenym lub gestagenym, jeżeli przed dokonaniem uboju zwierzęcia nie był przestrzegany okres karencji wymagany dla wydalenia z jego organizmu produktów leczniczych weterynaryjnych.
- Zabrania się wykonywania czynności zootechnicznych* na zwierzętach przeznaczonych do chowu lub hodowli, włącznie ze zwierzętami reprodukcyjnymi, które nie będą dalej wykorzystywane do celów rozplodowych.

Dotyczą posiadaczy zwierząt akwakultury

- Przestrzegany jest zakaz utrzymywania w gospodarstwie zwierząt akwakultury, w organizmach których znajdują się lub u których wykryto substancje zabronione, chyba że podawano je w celach leczniczych.

Dotyczą hodowców ryb

- Zabrania się poddawania ryb zabiegom zmiany płci po ukończeniu przez nie 3 miesiąca życia.

** W rozumieniu ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. z 2008 Nr 213, poz. 1342 z późn. zm.) np. podawanie substancji w celu synchronizacji rui, przygotowanie biorców, dawców zarodków do implantacji itp.*

3.2 Zdrowotność roślin

WYMOGI

Dotyczą wszystkich rolników

- Stosuje się tylko środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu.
- Środki ochrony roślin stosuje się wyłącznie zgodnie z etykietą stosowania oraz w taki sposób, aby nie dopuścić do zagrożenia zdrowia ludzi, zwierząt i środowiska.
- Środki ochrony roślin przechowuje się zgodnie z zaleceniami zawartymi na etykiecie.
- Środki ochrony roślin stosuje się sprzętem sprawnym technicznie, który użyty zgodnie z przeznaczeniem nie spowoduje zagrożenia dla zdrowia ludzi i zwierząt oraz środowiska.
- Osoba wykonująca zabiegi środkami ochrony roślin posiada aktualne zaświadczenie o ukończeniu szkolenia:
 - w zakresie stosowania środków ochrony roślin lub
 - w zakresie integrowanej produkcji roślin lub
 - w zakresie doradztwa dotyczącego środków ochrony roślin lub
 - ukończyła, nie wcześniej niż 5 lat, przed wykonywaniem zabiegów przy użyciu środków ochrony roślin, szkolenie wymagane w innym państwie członkowskim, lub w państwie będącym stroną umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, na podstawie przepisów obowiązujących w tym państwie, potwierdzone dokumentem o ukończeniu tego szkolenia, lub

przedstawiły inny dokument wydany na podstawie przepisów obowiązujących w tym państwie, potwierdzający uzyskanie uprawnień do wykonywania zabiegów z zastosowaniem środków ochrony roślin.

– lub posiada inne uprawnienia.

- Należy prowadzić ewidencję zbiegów wykonywanych przy użyciu środków ochrony roślin.

3.3 Przenośne gąbczaste encefalopatie (TSE)

WYMOGI

Dotyczą wszystkich posiadaczy zwierząt

- Rolnik utrzymujący w gospodarstwie zwierzęta przeżywające oraz nieprzeżywające stosujący w żywieniu tych ostatnich białka pochodzenia zwierzęcego ma obowiązek takiej organizacji transportu, magazynowania, dystrybucji pasz, żeby na żadnym z tych etapów nie doszło do zanieczyszczenia pasz dla przeżuwaczy białkiem pochodzenia zwierzęcego.

Dotyczą posiadaczy przeżuwaczy

- Przestrzeganie zakazu karmienia zwierząt przeżywających białkiem pochodzenia zwierzęcego oraz paszami zawierającymi takie białka, z wyłączeniem białka dopuszczonego do żywienia zwierząt na zasadzie odstępstw*.
- Rolnik jest obowiązany niezwłocznie powiadomić organ Inspekcji Weterynaryjnej, albo najbliższy podmiot świadczący usługi z zakresu medycyny weterynaryjnej, albo wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o każdym przypadku podejrzenia wystąpienia TSE u posiadanych przez niego zwierząt.
- W przypadku podejrzenia wystąpienia TSE, przestrzegany jest zakaz wywożenia z gospodarstwa zwierząt gatunków wrażliwych na zakażenie TSE, do czasu uzyskania decyzji powiatowego lekarza weterynarii.
- Rolnik przestrzega nakazów i zakazów wynikających z decyzji wydanej przez powiatowego lekarza weterynarii oraz współdziała przy zwalczaniu TSE.
- Przestrzegany jest zakaz wprowadzania na rynek potomstwa pierwszego pokolenia, nasienia, zarodków i komórek jajowych zwierząt podejrzanych lub u których potwierdzono wystąpienie TSE w ciągu poprzedzającego okresu dwuletniego lub w ciągu okresu, który nastąpił po wystąpieniu pierwszego objawu klinicznego choroby.
- Przestrzegany jest obowiązek posiadania świadectw zdrowia wydanych przez

urzędowego lekarza weterynarii w przypadku wprowadzania na rynek lub przywozu na teren Polski bydła, owiec lub kóz, ich zarodków, nasienia i komórek jajowych.

Dotyczy posiadaczy nieprzeżuwaczy

- Przestrzegany jest zakaz karmienia zwierząt gospodarskich innych niż przeżuwacze (wyjątek: mięsożerne zwierzęta futerkowe) białkiem pochodzenia zwierzęcego, chyba że rolnik posiada decyzję powiatowego lekarza weterynarii lub stosuje białka dopuszczone do żywienia zwierząt na zasadzie odstępstw**.

** W ramach odstępstw w żywieniu przeżuwaczy dopuszczone jest stosowanie następujących białek zwierzęcych oraz pasz zawierających te białka:*

- mleko, produkty na bazie mleka i siary,
- jaja i produkty jajeczne,
- żelatyna pochodząca od zwierząt innych niż przeżuwacze,
- hydrolizaty białkowe pochodzące od zwierząt innych niż przeżuwacze i otrzymane ze skór i skórek przeżuwaczy,
- mączka rybna w preparatach mlekozastępczych dla nieodsadzonych przeżuwaczy hodowlanych (zgodnie z przewidzianymi warunkami).

*** W ramach odstępstw dopuszczone jest:*

1) w żywieniu zwierząt gospodarskich innych niż przeżuwacze:

- stosowanie białek pochodzenia zwierzęcego takich jak: mączki rybne, fosforany dwuwapniowe i fosforany trójwapniowe, produkty z krwi (pochodzącej od zwierząt innych niż przeżuwacze),
- stosowanie białek zwierzęcych dopuszczonych w żywieniu zwierząt przeżuwających oraz pasz zawierających te białka.

2) karmienie ryb mączkami z krwi pochodzącymi od zwierząt innych niż przeżuwacze.

3.4 Bezpieczeństwo żywności i pasz

3.4.1 Bezpieczeństwo pasz

WYMOGI

- Rolnikowi nie wolno wprowadzać do obrotu paszy niebezpiecznej* dla zwierząt i stosowania jej w żywieniu zwierząt.
- Rolnik jest obowiązany do prowadzenia dokumentacji dotyczącej:
 - stosowania środków ochrony roślin,
 - stosowania preparatów biobójczych,
 - źródła i ilości paszy w każdej partii paszy przyjmowanej do gospodarstwa

i wydawanej z gospodarstwa,

- stosowania nasion/ziarna genetycznie modyfikowanego.
- Jeśli pasze wprowadzone do obrotu nie spełniają wymogów dotyczących bezpieczeństwa pasz, rolnik musi:
 - podjąć działania zmierzające do wycofania z rynku paszy niebezpiecznej,
 - niezwłocznie poinformować powiatowego lekarza weterynarii,
 - współpracować z Inspekcją Weterynaryjną w celu jak najszybszego wycofania niebezpiecznej paszy z rynku,
 - poinformować nabywcę paszy o przyczynach jej wycofania.
- Jako podmiot działający na rynku pasz rolnik ma obowiązek zgłoszenia prowadzenia działalności w zakresie produkcji, przetwarzania, przechowywania, transportu lub dystrybucji pasz do powiatowego lekarza weterynarii**.
- Rolnik powinien stosować pasze pochodzące wyłącznie z zakładów zarejestrowanych oraz/lub zatwierdzonych.
- Zapewnienie identyfikowalności paszy oraz substancji przeznaczonych do dodania do pasz, dostarczanych rolnikowi i tych, które rolnik wprowadza na rynek, w szczególności poprzez prowadzenie i przechowywanie dokumentacji dotyczącej kupna i sprzedaży.

Wymogi higieniczne dotyczące higieny pasz

- Zabrania się wytwarzania, wprowadzania do obrotu i stosowania w żywieniu zwierząt materiałów paszowych i mieszanek paszowych zawierających pozostałości pestycydów w ilości przekraczającej ich dopuszczalną zawartość.
- Rolnik ma obowiązek przechowywania i przewożenia substancji niebezpiecznych i odpadów w sposób, który nie spowoduje zanieczyszczenia i skażenia pasz.
- Rolnik ma obowiązek właściwego przechowywania pasz oraz ich dystrybucji w gospodarstwie:
 - pasze należy przechowywać z dala od substancji chemicznych oraz innych produktów nienadających się do spożycia przez zwierzęta,
 - pasze lecznicze oraz inne przeznaczone dla poszczególnych kategorii lub gatunków zwierząt należy przechowywać w sposób ograniczający ryzyko podania ich zwierzętom, dla których nie są one przeznaczone,
 - system dystrybucji paszy w gospodarstwie powinien zapewniać zadawanie ich zwierzętom dla których są przeznaczone.
- Należy uwzględnić wyniki wszelkich analiz próbek produktów pierwotnych lub innych próbek pobranych dla celów diagnostycznych i posiadających istotne znaczenie dla bezpieczeństwa pasz (np. pozostałości pestycydów, metali ciężkich, dioksyn, azotynów).

* Pasza jest uznana za niebezpieczną jeżeli:

- ma negatywne skutki dla zdrowia ludzi lub zwierząt,
- powoduje, że spożywanie żywności uzyskanej ze zwierząt gospodarskich z jej użyciem jest niebezpieczne dla ludzi.

** Obowiązek rejestracji nie dotyczy rolników, którzy wyprodukowane przez siebie pasze zużywają wyłącznie do żywienia zwierząt, od których produkty wykorzystują we własnym gospodarstwie lub dostarczają wyprodukowane przez siebie niewielkie ilości pasz do innych gospodarstw, w celu wykorzystania ich w tych gospodarstwach.

3.4.2 Bezpieczeństwo żywności

WYMOGI

Dotyczące bezpieczeństwa żywności

- Żywność szkodliwa dla zdrowia lub nienadająca się do spożycia (objawy zepsucia, zanieczyszczona, z objawami pleśni, gnicia) nie jest wprowadzana na rynek.
- Zapewnienie identyfikowalności żywności, jak również zwierząt hodowlanych, dostarczanych rolnikowi i tych, które rolnik dostarczał na rynek (z wyjątkiem żywności dostarczonej bezpośrednio konsumentowi końcowemu lub zakładom prowadzącym handel detaliczny z przeznaczeniem dla konsumenta końcowego), w szczególności poprzez prowadzenie i przechowywanie dokumentacji dotyczącej kupna i sprzedaży.
- Właściwe stosowanie środków ochrony roślin i biocydów zgodnie z etykietą – instrukcją stosowania.
- Podjęcie działań zmierzających do wycofania z obrotu żywności niezgodnej, bądź w stosunku do której są podejrzenia, że nie spełnia wymogów w zakresie bezpieczeństwa żywności poprzez:
 - natychmiastowe postępowanie w celu wycofania tej żywności z rynku,
 - powiadomienie o tym fakcie właściwych władz, np. Inspekcji Weterynaryjnej lub Inspekcji Sanitarnej oraz inne organy w zakresie ich kompetencji,
 - współpracy z tymi organami,
 - poinformowania nabywców o przyczynach wycofania żywności, a w razie konieczności odbioru od konsumentów produktów już im dostarczonych.

Dotyczące higieny produkcji produktów pochodzenia roślinnego

- Prowadzenie dokumentacji stosowania każdego środka ochrony roślin

i produktów biobójczych.

- Substancje niebezpieczne oraz odpady są składowane i przetwarzane w sposób uniemożliwiający zanieczyszczenie produktów żywnościowych pochodzenia roślinnego tymi substancjami.
- Wykonywane są zalecenia pokontrolne wynikające z kontroli urzędowych, podejmowane są działania i środki zaradcze w celu wyeliminowania stwierdzonych niezgodności.
- Żywność zawierająca pozostałości pestycydów przekraczające najwyższe dopuszczalne poziomy w żywności dla tych produktów, nie jest wprowadzana do obrotu.
- Przechowywanie wyników wszelkich analiz próbek pobranych z roślin lub innych próbek pobranych dla celów diagnostycznych i mających znaczenie dla zdrowia ludzi.

WYMOGI

Dotyczące higieny produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego

- Substancje niebezpieczne oraz odpady są składowane i przetwarzane w sposób uniemożliwiający zanieczyszczenie żywności pochodzenia zwierzęcego tymi substancjami.
- Właściwe stosowanie:
 - dodatków paszowych (w szczególności zgodnie ze wskazaniem producenta lub podmiotu odpowiedzialnego za etykietowanie, zamieszczonym na etykiecie),
 - produktów leczniczych weterynaryjnych (w szczególności zgodnie z zaleceniami lekarza weterynarii).
- Wykonywane są zalecenia pokontrolne wynikające z kontroli urzędowych, podejmowane są działania i środki zaradcze w celu wyeliminowania stwierdzonych niezgodności.
- Podejmowanie działań w celu zapobiegania występowaniu i rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych przenoszonych na ludzi wraz z żywnością, w tym podejmowanie środków ostrożności przy przyjmowaniu nowych zwierząt oraz zgłaszanie właściwym organom podejrzenia takich chorób.
- Żywność pochodzenia zwierzęcego, w której zostały przekroczone maksymalne lub tymczasowe maksymalne limity pozostałości substancji farmakologicznie czynnych stosowanych w weterynaryjnych produktach leczniczych lub w której

znajdują się substancje niedozwolone, nie jest wprowadzana do obrotu.

Wymagana dokumentacja:

- Protokoły z kontroli zwierząt lub produktów pochodzenia zwierzęcego.
 - Rodzaj i pochodzenie paszy podawanej zwierzętom.
 - Produkty lecznicze weterynaryjne i inne produkty lecznicze podawane zwierzętom oraz daty ich podawania i okresy karencji.
- Wyniki wszelkich analiz próbek pobranych od zwierząt lub innych próbek pobranych dla celów diagnostycznych i mających znaczenie dla zdrowia ludzi.

Dotyczące produkcji jaj

- Do czasu sprzedaży jaja należy przechowywać tak, aby były:
 - czyste, suche i wolne od obcych zapachów,skutecznie zabezpieczone przed wstrząsami i bezpośrednim działaniem promieni słonecznych.

Dotyczące gospodarstw produkujących mleko i siarę przeznaczonych do obrotu

Status zdrowotny zwierząt

- Dobry ogólny stan zdrowia, zwierzęta nie wykazują żadnych objawów choroby mogącej powodować zakażenie mleka lub siary, a zwłaszcza nie cierpią z powodu jakiegokolwiek infekcji układu rodnego z wydzielinami, zapalenia jelit z biegunką i gorączką lub rozpoznawalnego zapalenia wymion.
- Poświadczenie w ewidencji leczenia zwierząt, że krowy nie są leczone substancjami niedozwolonymi lub potencjalnie niebezpiecznymi dla ludzkiego zdrowia przenikającymi do mleka i siary, chyba że mleko i siara podlega ustalonej karencji wymaganej dla wydalania z organizmu produktów leczniczych weterynaryjnych.
- Posiadanie decyzji powiatowego lekarza weterynarii o uznaniu stada za wolne lub urzędowo wolne od brucelozy i urzędowo wolne od gruźlicy bydła.
- Mleko i siara pochodzące od zwierząt niespełniających wymogów z punktu powyżej, jest wykorzystywane tylko po uzyskaniu zezwolenia właściwego organu i po zastosowaniu wymaganych procesów technologicznych.
- Kontrola i badanie kóz na obecność gruźlicy w przypadku, gdy są utrzymywane w gospodarstwie razem z krowami.
- Brak ran wymion.

- Przestrzeganie zasady skutecznej izolacji zakażonych lub co do których istnieje przypuszczenie zakażenia brucelozą lub gruźlicą w celu uniknięcia jakiegokolwiek negatywnego wpływu na mleko pozyskiwane od zdrowych zwierząt.

Higiena pomieszczeń i wyposażenia

- Umieszczenie i konstrukcja urządzeń do udoju oraz pomieszczeń, w których mleko i siara są składowane, przenoszone i schładzane eliminują ryzyko zanieczyszczenia mleka.
- Pomieszczenia do składowania mleka i siary są zabezpieczone przed szkodnikami, odpowiednio oddzielone od pomieszczeń, w których przetrzymywane są zwierzęta, a także wyposażone w odpowiednie urządzenia do schładzania mleka i siary, zapewniające jego temperaturę nie wyższą niż 8°C w przypadku codziennego odbioru, lub nie wyższą niż 6°C, jeżeli mleko nie jest odbierane codziennie.
- Powierzchnie urządzeń mających styczność z mlekiem i siarą (narzędzi, pojemników, zbiorników przeznaczonych do udoju, gromadzenia lub transportu) wykonane są z materiałów łatwych do oczyszczenia oraz, w razie konieczności, do zdezynfekowania, a także utrzymane w dobrym stanie. Wymaga to zastosowania materiałów gładkich, nadających się do mycia oraz nietoksycznych.
- Pojemniki i zbiorniki służące do transportu mleka muszą być co najmniej raz dziennie czyszczone i dezynfekowane.

Higiena podczas udoju i składowania

- Znakowanie zwierząt poddanych leczeniu oraz przed zakończeniem zalecanego okresu karencji po leczeniu w celu uniknięcia przeniesienia pozostałości leków do mleka przeznaczonego do spożycia przez ludzi.
- Zachowanie warunków higieny podczas dojenia, aby wykluczyć możliwość zanieczyszczenia mleka i siary.
- Zapewnienie czystości strzyków, wymion i przylegających do nich części.
- Schłodzenie mleka i siary niezwłocznie po udoju, w miejscu czystym, zaprojektowanym i wyposażonym w sposób uniemożliwiający jego zanieczyszczenie.

Schłodzenie mleka i siary nie jest wymagane, gdy poddawane są procesom przetwórczym w ciągu dwóch godzin od udoju lub konieczne jest zastosowanie wyższej temperatury z przyczyn technologicznych.

3.5 Identyfikacja i rejestracja zwierząt

WYMOGI

Dotyczą rolników utrzymujących bydło

- Rolnik posiada numer siedziby stada bydła.
- Rolnik prowadzi aktualną księgę rejestracji bydła dokonując wpisów do tej księgi w terminie 7 dni od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące obowiązek wpisu.
- Posiadacze bydła zgłaszają fakt urodzenia, śmierci oraz przewozu bydła do i z siedziby stada wraz z datami tych zdarzeń kierownikowi biura powiatowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w terminie do 7 dni od dnia nastąpienia tego zdarzenia.
- W siedzibie stada wszystkie sztuki bydła posiadają paszporty zgodne ze wzorem określonym w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 czerwca 2007 r. w sprawie wzoru paszportu bydła (Dz. U. z 2007 r., Nr 112, z późn. zm.). W paszporcie zamieszcza się wymagane dane natychmiast po przywiezieniu zwierzęcia do hodowli i bezpośrednio przed jego wywiezieniem.
- Rolnik obowiązany jest przedstawiać, na żądanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz organów Inspekcji Weterynaryjnej, informacje dotyczące pochodzenia, identyfikacji lub przeznaczenia bydła.
- Rolnik prowadzi księgę rejestracji bydła w formie papierowej lub w formie elektronicznej i przechowuje dane zawarte w księdze rejestracji bydła, przez okres 3 lat od dnia utraty posiadania zwierzęcia.
- Księga rejestracji bydła w formie papierowej powinna być prowadzona zgodnie ze wzorem określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2005 r. w sprawie księgi rejestracji bydła, świń, owiec lub kóz (Dz. U. Nr 151, poz. 1268, z późn. zm.). Księga rejestracji bydła jest udostępniana przez rolnika na żądanie osoby upoważnionej do wykonywania czynności kontrolnych.
- W siedzibie stada wszystkie sztuki bydła są znakowane poprzez umieszczenie

na obu uszach kolczyków w terminie 7 dni od dnia urodzenia lub dnia kontroli granicznej, w przypadku bydła przywożonego z państwa trzeciego (z wyłączeniem, gdy miejscem przeznaczenia jest rzeźnia, a uboju dokona się w terminie 20 dni od czasu przejścia takiej kontroli), jednak nie później niż do dnia opuszczenia siedziby stada, w którym się urodziły. Zwierzę pochodzące z innego państwa członkowskiego zachowuje swoje oryginalne kolczyki.

! WYMOGI

Dotyczą rolników utrzymujących owce lub kozy

- Rolnik posiada numer siedziby stada owiec lub kóz.
- Rolnik prowadzi aktualną księgę rejestracji stada owiec lub księgę rejestracji kóz dokonując wpisów do tej księgi w terminie 7 dni od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące obowiązek wpisu.
- Rolnik prowadzi księgę rejestracji owiec lub księgę rejestracji kóz w formie papierowej lub w formie elektronicznej i przechowuje dane zawarte w księdze rejestracji owiec lub księdze rejestracji kóz, przez okres 3 lat od dnia utraty posiadania zwierzęcia.
- Księga rejestracji owiec lub księga rejestracji kóz w formie papierowej powinna być prowadzona zgodnie ze wzorem określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2005 r. *w sprawie księgi rejestracji bydła, świń, owiec lub kóz.*
- Księga rejestracji owiec lub księga rejestracji kóz jest udostępniana przez rolnika na żądanie osoby upoważnionej do wykonywania czynności kontrolnych.
- Rolnik dostarcza, na żądanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa lub organów Inspekcji Weterynaryjnej, wszystkie informacje na temat pochodzenia, identyfikacji i ewentualnego miejsca przeznaczenia owiec lub kóz, które hodowca posiadał, przechowywał, transportował, sprzedawał lub poddawał ubojowi w okresie trzech ostatnich lat.
- W siedzibie stada wszystkie sztuki owiec lub kóz są właściwie znakowane za pomocą kolczyków, w terminie 6 miesięcy od dnia urodzenia lub 14 dni od dnia przeprowadzenia kontroli granicznej w przypadku owiec lub kóz przywożonych z państwa trzeciego (z wyłączeniem przypadku, gdy miejscem przeznaczenia jest rzeźnia, a ubój został dokonany w terminie 5 dni roboczych od dnia kontroli granicznej), nie później niż do dnia opuszczenia siedziby stada, w którym się urodziły. Zwierzę pochodzące z innego państwa członkowskiego zachowuje swoje

oryginalne oznakowanie.

- W przypadku przewozu owiec i kóz w obrębie terytorium państwa, zwierzętom tym towarzyszą dokumenty przewozowe, które powinny być zgodne ze wzorem rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 lipca 2005 r. *w sprawie wzoru dokumentu przewozowego dla owiec i kóz* (Dz. U. z 2005 r. Nr 142, poz. 1195) oraz powinny być przechowywane przez okres nie krótszy niż 3 lata od dnia przewozu zwierząt do miejsca przeznaczenia.
- Kopie dokumentów przewozowych dla owiec i kóz są dostarczane przez rolnika na żądanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa lub organów Inspekcji Weterynaryjnej.
- Spisu owiec lub kóz dokonuje się w stadzie co najmniej raz na 12 miesięcy, nie później jednak niż w dniu 31 grudnia.

WYMOGI

Dotyczą rolników utrzymujących świnie

- Rolnik posiada numer siedziby stada świń.
- Rolnik prowadzi aktualną księgę rejestracji świń dokonując wpisów do tej księgi w terminie 7 dni od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące obowiązek wpisu. Księga rejestracji świń w formie papierowej powinna być prowadzona zgodnie ze wzorem określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2005 r. *w sprawie księgi rejestracji bydła, świń, owiec lub kóz*.
- Rolnik obowiązany jest do udostępniania osobie upoważnionej do dokonywania czynności kontrolnych pisemnych lub ustnych informacji związanych z przedmiotem kontroli, dokumentów związanych z przedmiotem kontroli, danych informatycznych.
- Dane zawarte w księdze rejestracji świń przechowywane są przez okres 3 lat od dnia utraty posiadania zwierzęcia.
- Rolnik jest obowiązany przestrzegać wymagań związanych z oznakowaniem świń zgodnie z przepisami zmienionej ustawy o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt z dnia 2 kwietnia 2004 r. (Dz. U. poz.1642) dokonaną ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt (Dz. U. poz.1642)

4. DOBROSTAN ZWIERZĄT

4.1 Ochrona wszystkich zwierząt gospodarskich

Obowiązuje posiadaczy wszystkich gatunków zwierząt gospodarskich.

WYMOGI

- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby zwierzęta gospodarskie utrzymywane były w warunkach nieszkodliwych dla ich zdrowia oraz niepowodujących urazów, uszkodzeń ciała lub cierpień.
- Zwierzęta powinny być pod opieką wystarczającej liczby personelu posiadającego odpowiednie umiejętności, wiedzę i kompetencje zawodowe.
- Rolnik jest obowiązany doglądać zwierzęta gospodarskie co najmniej raz dziennie.
- Rolnik jest obowiązany wyposażyć pomieszczenia, w których utrzymywane są zwierzęta gospodarskie, w stałe lub przenośne oświetlenie sztuczne, w celu umożliwienia kontroli tych pomieszczeń i doglądania umieszczonych w nich zwierząt o każdej porze.
- Rolnik jest obowiązany chore lub ranne zwierzęta gospodarskie niezwłocznie otoczyć opieką, a w przypadku gdy opieka rolnika nie przynosi rezultatów, w miarę potrzeby odizolować oraz niezwłocznie zasięgnąć porady lekarza weterynarii. Jeżeli wymaga tego stan zdrowia, zwierzę to należy utrzymywać na ściółce.
- Rolnik, który utrzymuje zwierzęta gospodarskie, jest obowiązany przechowywać przez okres 3 lat dokumentację weterynaryjną dotyczącą przebiegu leczenia, przeprowadzonych zabiegów weterynaryjnych oraz padłych zwierząt.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić zwierzętom gospodarskim, utrzymywanym w systemie otwartym, możliwość ochrony przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi i zwierzętami drapieżnymi.
- Rolnikowi nie wolno okaleczać zwierząt, w tym zadawać bólu albo świadomie dopuszczać do zadawania bólu lub cierpień, o których mowa w przepisach prawa*.
- Rolnik jest obowiązany utrzymywać zwierzęta gospodarskie w warunkach zapewniających im swobodę ruchu, a w szczególności możliwość kładzenia się, wstawania oraz leżenia.

- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby pomieszczenia, w których utrzymywane są zwierzęta gospodarskie, ich wyposażenie oraz sprzęt używany przy utrzymywaniu tych zwierząt wykonane były z materiałów nieszkodliwych dla zdrowia zwierząt oraz nadających się do czyszczenia i odkażania.
 - Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby w pomieszczeniach, w których utrzymywane są zwierzęta gospodarskie, obieg powietrza, stopień zapylenia, temperatura, względna wilgotność powietrza i stężenie gazów utrzymane były na poziomie nieszkodliwym dla zwierząt.
 - Rolnik, który wyposaża pomieszczenia, w których utrzymywane są zwierzęta gospodarskie, w mechaniczny lub automatyczny system wentylacji zapewnia, że system ten łączy się z:
 - systemem alarmowym sygnalizującym awarię systemu wentylacyjnego,
 - systemem wentylacji awaryjnej oraz, że system alarmowy jest testowany regularnie.
 - Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby pomieszczenia, w których utrzymywane są zwierzęta gospodarskie, oświetlone były przystosowanym dla danego gatunku zwierząt światłem sztucznym, z odpowiednią przerwą od tego oświetlenia lub, aby zapewniony był dostęp światła naturalnego.
- Rolnik jest obowiązany karmić zwierzęta gospodarskie paszą dostosowaną do ich gatunku, wieku, masy ciała i stanu fizjologicznego oraz w taki sposób i taką paszą, aby nie powodować urazów i uszkodzeń ciała lub innych cierpień.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić zwierzętom gospodarskim dostęp do odpowiedniej ilości wody lub w inny sposób zaspokoić ich zapotrzebowanie na płyny.
 - Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby zwierzęta gospodarskie miały dostęp do paszy z odpowiednią, regulowaną prawem, częstotliwością.
 - Wyposażenie i sprzęt przeznaczone do karmienia i pojenia zwierząt gospodarskich umieszcza się w taki sposób, aby zminimalizować możliwość zanieczyszczenia paszy lub wody oraz ułatwić tym zwierzętom bezkonfliktowy dostęp do paszy i wody.
 - Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby wyposażenie i sprzęt używany przy utrzymywaniu zwierząt gospodarskich był sprawdzany co najmniej raz dziennie, a wykryte usterki niezwłocznie usuwane.

**Art. 6 ust. 1a i 2 pkt 1, 1a, 4, 7, 8, 12 i 17 ustawy o ochronie zwierząt.*

4.2 Dobrostan cieląt

Wymogi opisane w tej części broszury dotyczą cieląt do 6 miesiąca życia i wynikają z dyrektywy *dotyczącej ochrony cieląt*⁴. Przepisy te do polskiego prawa wdrożono ustawą *o ochronie zwierząt* z dnia 21 sierpnia 1997 r. i rozporządzeniem z dnia 15 lutego 2010 r.⁵.

WYMOGI

Podstawowa opieka nad cielętami

- Rolnik jest obowiązany doglądać cielęta:
 - utrzymywane w systemie otwartym co najmniej raz dziennie,
 - utrzymywane w pomieszczeniach co najmniej dwa razy dziennie.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, w celu umożliwienia kontroli pomieszczeń, w których utrzymywane są cielęta oraz doglądania umieszczonych w nich cieląt o każdej porze, aby pomieszczenia te wyposażone były w stałe lub przenośne oświetlenie sztuczne.
- Rolnik jest obowiązany otoczyć opieką chore lub ranne cielęta. Gdy opieka rolnika nie przynosi rezultatów, musi on jak najszybciej uzyskać poradę weterynaryjną dla każdego z cieląt, a w razie potrzeby odizolować chore lub ranne cielęta. W przypadku, gdy wymaga tego stan zdrowia zwierzęcia, zwierzę to należy utrzymywać na ściółce.
- Rolnikowi nie wolno utrzymywać cieląt na uwięzi, z wyjątkiem cieląt utrzymywanych grupowo w porze karmienia, nie dłużej niż jedną godzinę.
- Rolnik jest obowiązany, w przypadku stosowania uwięzi podczas karmienia cieląt utrzymywanych grupowo, do stosowania: uprzęży, pęt, stelaży, więzów lub innych urządzeń, które nie zmuszają zwierzęcia do przebywania w nienaturalnej pozycji i nie powodują zbędnego bólu, uszkodzenia ciała albo śmierci. W przypadku stosowania uwięzi muszą być one regularnie sprawdzane i w razie konieczności poprawiane, tak aby przez cały czas były wygodnie dopasowane.
- Rolnikowi nie wolno zakładać cielętom kagańców.

⁴ Dyrektywa Rady 2008/119/WE z dnia 18 grudnia 2008 r. *ustanawiająca minimalne normy ochrony cieląt*.

⁵ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 15 lutego 2010 r. w *sprawie wymagań i sposobu postępowania przy utrzymywaniu gatunków zwierząt gospodarskich, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej* (Dz. U. Nr 56, poz. 344 z późn. zm).

Pomieszczenia inwentarskie, w których utrzymywane są cielęta

- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby pomieszczenia, w których utrzymywane są cielęta, wyposażenie tych pomieszczeń oraz sprzęt używany przy utrzymywaniu tych zwierząt, wykonane były z materiałów nieszkodliwych dla zdrowia zwierząt oraz nadających się do czyszczenia i odkażania.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby instalacja elektryczna w pomieszczeniach, w których utrzymywane są cielęta, wykonana była w sposób określony w przepisach Prawa budowlanego.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby pomieszczenia, w których utrzymywane są cielęta, wyposażenie tych pomieszczeń oraz sprzęt używany przy utrzymywaniu tych zwierząt były sprawdzane co najmniej raz dziennie, a wykryte usterki niezwłocznie usuwane.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby w pomieszczeniach, w których utrzymywane są cielęta obieg powietrza, stopień zapylenia, temperatura, względna wilgotność powietrza i stężenie szkodliwych gazów utrzymywane były na poziomie nieszkodliwym dla zwierząt. W pomieszczeniach, w których utrzymuje się cielęta, stężenie:
 - a) dwutlenku węgla (CO_2) - nie powinno przekraczać 3 000 ppm,
 - b) siarkowodoru (H_2S) - nie powinno przekraczać 5 ppm,
 - c) koncentracja amoniaku (NH_3) - nie powinna przekraczać 20 ppm.
- Rolnik, który wyposaża pomieszczenia, w których utrzymywane są cielęta, w mechaniczny lub automatyczny system wentylacji zapewnia, że system ten łączy się z:
 - systemem alarmowym sygnalizującym awarię systemu wentylacyjnego,
 - systemem wentylacji awaryjnejoraz, że system alarmowy jest testowany regularnie.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby cielęta miały zapewniony dostęp do światła naturalnego lub pomieszczenia, w których utrzymywane są cielęta, oświetlone były przystosowanym dla nich światłem sztucznym (co najmniej od godziny 9⁰⁰ do 17⁰⁰).
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby pomieszczenia, w których utrzymywane są cielęta, wyposażenie tych pomieszczeń oraz sprzęt używany przy utrzymywaniu tych zwierząt były czyszczone i odkażane.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby:

- odchody cieląt oraz niezjedzone resztki paszy były usuwane z pomieszczeń, w których utrzymuje się te zwierzęta, tak często, aby uniknąć wydzielania się nieprzyjemnych woni,
- pomieszczenia, w których utrzymywane są cielęta, były zabezpieczone przed muchami i gryzoniami.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby podłoga w pomieszczeniach, w których utrzymywane są cielęta była twarda, równa i stabilna, a jej powierzchnia gładka i nieśliska.

Kojce dla cieląt

- Rolnik jest obowiązany utrzymywać cielęta w warunkach zapewniających im swobodę ruchu, a w szczególności możliwość kładzenia się, wstawania oraz leżenia.
- Rolnikowi zabrania się utrzymywania cieląt powyżej 8 tygodnia życia w pojedynczych boksach, z wyjątkiem cieląt utrzymywanych z ich matkami w okresie ssania oraz z wyjątkiem gospodarstw utrzymujących mniej niż 6 cieląt jednocześnie oraz cieląt chorych.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby kojce, w których cielęta utrzymywane są pojedynczo, miały właściwe wymiary oraz budowę.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby kojce, w których cielęta utrzymywane są grupowo, miały zapewnioną odpowiednią minimalną powierzchnię zgodnie z przepisami.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby miejsce do leżenia dla cieląt było wygodne, czyste i odwodnione.
- Rolnik jest obowiązany, w przypadku utrzymywania cieląt w pomieszczeniach, utrzymywać na ściółce cielęta do ukończenia 2 tygodnia życia.

Pasze, karmienie, pojenie cieląt

- Rolnik jest obowiązany karmić cielęta paszą dostosowaną do ich gatunku, wieku, masy ciała i stanu fizjologicznego.
- Rolnik jest obowiązany karmić cielęta co najmniej dwa razy dziennie.
- Rolnik jest obowiązany, w przypadku utrzymywania cieląt grupowo, gdy nie żywi się ich do woli lub z elektronicznych stacji odpasowych, zapewnić każdemu cielęciu dostęp do paszy w tym samym czasie.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić cielętom powyżej 2 tygodnia życia dostęp do wystarczającej ilości świeżej wody lub zapewnić możliwość zaspokajania

pragnienia poprzez picie innych płynów. Jednakże w przypadku upałów oraz cieląt chorych, rolnik jest obowiązany zapewnić cielętom stały dostęp do świeżej wody.

- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby cielęta otrzymywały pokarm matki niezwłocznie po urodzeniu, nie później jednak niż przed upływem 6 godzin od urodzenia.
- Rolnik jest obowiązany stosować w żywieniu cieląt paszę zawierającą taką ilość żelaza, która zapewnia w ich krwi poziom hemoglobiny wynoszący co najmniej 4,5 milimol/litr.
- Rolnik jest obowiązany stosować w żywieniu cieląt powyżej 2 tygodnia życia karmę zawierającą pasze włókniste, przy czym dawkę tej paszy dla cieląt od 8 do 20 tygodnia życia zwiększa się stopniowo od 50 do 250 g włókna dziennie.
- Rolnik jest obowiązany umieścić wyposażenie i urządzenia przeznaczone do karmienia i pojenia cieląt w taki sposób, aby zminimalizować możliwość zanieczyszczenia paszy lub wody.

4.3 Dobrostan świń

Minimalne warunki ochrony świń, podobnie jak cieląt, uregulowane zostały oddzielną dyrektywą *ustanawiającą minimalne normy ochrony świń*⁶ i zostały transponowane do polskiego prawa rozporządzeniem z dnia 15 lutego 2010 r.⁷.

WYMOGI

Podstawowa opieka nad stadem świń

- Rolnik jest obowiązany, jeżeli jest to konieczne, do poddania zwierząt zabiegom przeciwko zewnętrznym i wewnętrznym pasożytom prośnych loch i loszek umieszczonych w kojcach do prosięcia.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby prosięta co najmniej do 28 dnia od dnia ich urodzenia przebywały z lochą, chyba że wystąpi zagrożenie zdrowia lochy lub prosięcia. Jednakże prosięta mogą być odsadzane także z innej przyczyny, nie wcześniej jednak niż w 21 dniu od dnia urodzenia, jeżeli po odsadzeniu zostaną

⁶ Dyrektywa Rady 2008/120/WE z dnia 18 grudnia 2008 r. *ustanawiająca minimalne normy ochrony świń*.

⁷ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 15 lutego 2010 r. w sprawie wymagań i sposobu postępowania przy utrzymywaniu gatunków zwierząt gospodarskich, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 56, poz. 344 z późn. zm).

umieszczone w pomieszczeniu uprzednio oczyszczonym, odkażonym i odizolowanym od pomieszczeń, w których utrzymuje się lochy.

- Rolnik jest obowiązany, w przypadku grupowego utrzymywania loch, loszek, warchlaków i świń, do podjęcia działań minimalizujących agresję i zapobiegających walkom zwierząt, w szczególności - izolację świń chorych, zranionych, agresywnych oraz stały dostęp do przedmiotów absorbujących ich uwagę.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić świniom stały dostęp do materiałów i przedmiotów absorbujących ich uwagę, w szczególności słomy, siana, drewna i trocin, o jakości niewywierającej szkodliwego wpływu na ich zdrowie.
- Rolnik jest obowiązany do czasowego oddzielenia od grupy świń chorych, zranionych, wykazujących agresję lub atakowanych przez inne zwierzęta.
- W przypadku konieczności mieszania warchlaków i świń utrzymywanych na chów grupowo, rolnik jest obowiązany do łączenia w grupę zwierząt o zbliżonym wieku, gdy są one jak najmłodsze, najlepiej przed upływem tygodnia po odsadzeniu.

Zabiegi zootechniczne i weterynaryjne w stadzie świń

- Zabiegi lekarsko-weterynaryjne i zootechniczne lub inne zabiegi wynikające z technologii produkcji, wykonywane są na zwierzętach wyłącznie przez osoby posiadające kwalifikacje określone odrębnymi przepisami, z zachowaniem koniecznej ostrożności, w sposób zapewniający ograniczenie cierpienia i stresu zwierzęcia.
- Wszelkie zabiegi, w celach innych niż lecznicze lub diagnostyczne, albo w celach identyfikacji świń, zgodnie z odpowiednimi przepisami, a które w rezultacie prowadzą do uszkodzenia lub utraty wrażliwej części ciała albo zmiany układu kostnego, są zakazane, z wyjątkiem redukcji kłów u prosiąt i knurów, obcinania części ogona, kastracji samców, kolczykowania nosa u świń utrzymywanych w systemie otwartym, jeśli zabiegi te są prowadzone z uwzględnieniem przepisów prawnych⁸
- Wszystkie produkty lecznicze wydawane z przepisu lekarza, w tym uspokajające, mogą być podawane zwierzętom, z których lub od których pozyskuje się produkty pochodzenia zwierzęcego, wyłącznie przez lekarza weterynarii.

Pomieszczenia dla świń

⁸ § 23 ust. 2 - 6 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 15 lutego 2010 r. w sprawie wymagań i sposobu postępowania przy utrzymywaniu gatunków zwierząt gospodarskich, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 56, poz. 344 z późn. zm).

- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby pomieszczenia dla świń były zbudowane w sposób nieszkodliwy dla ich zdrowia - niepowodujący urazów, uszkodzeń ciała i cierpienia; zapewniający swobodę ruchu, umożliwiający kontakt wzrokowy z innymi zwierzętami (nie dotyczy loch i loszek tuż przed proszeniem i w trakcie proszenia).
- Rolnik jest obowiązany utrzymywać świnie w pomieszczeniach oświetlonych co najmniej przez 8 godzin dziennie światłem naturalnym lub sztucznym o natężeniu co najmniej 40 lx.
- Rolnik nie powinien w pomieszczeniach, w których utrzymuje się świnie, narażać tych zwierząt na hałas stały lub wywołany nagle, a natężenie tego hałasu nie powinno przekraczać 85 dB.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby podłoga w pomieszczeniach, w których utrzymywane są świnie, była twarda, równa i stabilna, a jej powierzchnia była gładka i nieśliska.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, w przypadku utrzymywania świń na betonowej podłodze szczelinowej, aby szerokość otworów i beleczek w podłodze była zgodna z prawem.

Kojce dla świń

- Rolnik jest obowiązany utrzymywać świnie w warunkach zapewniających im swobodę ruchu, a w szczególności możliwość kładzenia się, wstawiania oraz leżenia.
- Rolnikowi nie wolno utrzymywać loch i loszek na uwięzi.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby powierzchnia kojca, w którym knury utrzymywane są pojedynczo, wynosiła co najmniej 6 m², a gdy krycie odbywa się w kojcu – co najmniej 10 m².
- Rolnik jest obowiązany, w przypadku grupowego utrzymywania warchlaków, tuczników, knurów, loch i loszek po kryciu, do zapewnienia im odpowiedniej wielkości kojca.
- Rolnik jest obowiązany, w stadach powyżej 9 loch, utrzymywać grupowo lochy i loszki od 4 tygodnia po pokryciu do tygodnia przed przewidywanym terminem proszenia, przy czym minimalna długość każdego z boków kojca powinna być zgodna z prawem.
- Rolnik jest obowiązany zaopatrzyć kojec, w którym utrzymuje się lochy i loszki, w tygodniu poprzedzającym przewidywany termin ich proszenia, w materiał umożliwiający budowę gniazda, chyba że nie jest to możliwe ze względu na stosowany w gospodarstwie system odprowadzania gnojowicy.

- Rolnik jest obowiązany zapewnić, aby powierzchnia kojca do proszenia umożliwiała proszenie naturalne lub zapewniała osobie obsługującej dostęp do zwierzęcia.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić, w przypadku utrzymywania loch z prosiętami, aby kojec wyposażony był w przegrodę zapobiegającą przygnieceniu prosiąt przez lochę oraz aby w kojcu wydzielona była część całej podłogi, wystarczającej, aby zwierzęta mogły odpoczywać wspólnie w tym samym czasie, trwałej albo pokrytej matą, albo wyściełanej słomą lub innym odpowiednim materiałem.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić prosiętom swobodny dostęp do karmiącej lochy.

Pasze, karmienie i pojenie świń

- Rolnik jest obowiązany karmić świnię co najmniej raz dziennie, a jeżeli utrzymuje świnię grupowo – zapewniać im dostęp do paszy w tym samym czasie.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić świniom powyżej 2 tygodnia życia stały dostęp do wystarczającej ilości świeżej wody.
- Rolnik jest obowiązany zapewnić lochom w okresie między odsadzeniem prosiąt, a okresem okołoporodowym i loszkom, wystarczającą ilość pokarmu wysokoenergetycznego oraz pokarmu objętościowego lub wysokowłóknistego.

5. SANKCJE W ZAKRESIE ZASADY WZAJEMNEJ ZGODNOŚCI

W przypadku nieprzestrzegania norm i wymogów wzajemnej zgodności konsekwencją jest odpowiednie zmniejszenie przyznawanych rolnikowi płatności bezpośrednich oraz płatności w ramach niektórych działań nieinwestycyjnych PROW 2007-2013 oraz PROW 2014-2020, tj. płatności:

- dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (ONW),
- rolnośrodowiskowych,
- rolnośrodowiskowo-klimatycznych
- ekologicznych,
- na zalesianie gruntów rolnych.

Wymiar sankcji za nieprzestrzeganie norm i wymogów uzależniony jest od wielu czynników.

Podstawowe rozróżnienie to niezgodność z przepisami wynikająca z:

- **zaniedbania rolnika (nieumyślność),**
- **winy rolnika (celowość).**

Wysokość sankcji, czyli % obniżenia płatności, zależy od rodzaju i skali naruszenia norm i wymogów. Aby ocenić skalę naruszenia, każda niezgodność oceniana jest pod kątem trzech kryteriów:

- zasięgu,
- dotkliwości,
- trwałości.

W przypadku, gdy stwierdzona niezgodność wynika z zaniedbania ze strony rolnika, obniżka ta będzie z zasady stanowić 3% całkowitej kwoty płatności. W zależności od stopnia naruszenia sankcja może zostać obniżona do 1% lub zwiększona do 5%. Szczegółowe informacje dotyczące sposobu oceny naruszeń oraz naliczanych sankcji za nieprzestrzeganie norm i wymogów określone są w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 maja 2015 r. *w sprawie liczby punktów, jaką przypisuje się stwierdzonej niezgodności, oraz procentowej wielkości kary administracyjnej w zależności od liczby punktów przypisanych stwierdzonym niezgodnościom* (Dz. U. poz. 743 z późn. zm.).

W przypadku, gdy rolnik celowo dopuści się stwierdzonej niezgodności, obniżka będzie z zasady wynosić 20% całkowitej kwoty. Jednakże Agencja Płatnicza może, na podstawie oceny przedłożonej przez właściwy organ kontroli w raporcie z czynności kontrolnych, podjąć decyzję o obniżeniu procentu do wysokości nie mniejszej niż 15% lub zwiększeniu do 100% całkowitej kwoty.

Jeżeli naruszenie z tym samym wymogiem lub normą zostanie wykryte u rolnika więcej niż raz w ciągu trzech kolejnych lat kalendarzowych, mamy do czynienia z powtarzalnością. W przypadku stwierdzenia powtarzającej się niezgodności, naliczony procent sankcji zostanie pomnożony x 3, jednak maksymalna wysokość sankcji nie może przekroczyć 15% całkowitej kwoty płatności. Oznacza to, że jeśli np. za pierwszym razem niezgodność karana jest na poziomie 3% obniżki płatności, to za drugim razem sankcja wyniesie już 9% (3% x 3). W momencie, gdy sankcja zostanie naliczona w wysokości 15% za niezgodności powtarzalne, beneficjent zostaje powiadomiony, że w kolejnym roku takie naruszenie będzie traktowane jako niezgodność celowa, która jest sankcjonowana bardziej dotkliwie.

W przypadku, gdy kwota zmniejszenia lub wykluczenia z płatności jest równa lub **mniejsza od równowartości 100 euro**, sankcje nie są naliczane, ale obowiązkiem rolnika jest usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości. Rolnik jest powiadamiany o stwierdzeniu niezgodności i obowiązku podjęcia działania naprawczego. Stwierdzenie w czasie kontroli niezrealizowania zaleconego działania naprawczego spowoduje odpowiednie zmniejszenie płatności.

2 ZAŁĄCZNIKI:

Załącznik nr 1.

Sposób obliczenia wymaganej pojemności zbiorników lub pojemności płyt obornikowych do przechowywania nawozów naturalnych⁹.

W celu obliczenia wymaganej pojemności zbiornika na gnojowicę albo gnojówkę lub pojemności płyty obornikowej należy ustalić wielkość DJP, czyli przeliczyć zwierzęta utrzymywane w gospodarstwie na liczbę Dużych Jednostek Przeliczeniowych (**KROK I**). Następnie obliczyć wymaganą pojemność miejsc do przechowywania nawozów naturalnych (**KROK II**).

KROK I – Obliczenie DJP

W gospodarstwie rolnym w ciągu roku dochodzi do wielu zmian w składzie stada zwierząt gospodarskich. Proces ten można przedstawić poprzez sporządzenie tak zwanego obrotu stada. W pierwszej kolejności należy obliczyć przelotowość zwierząt gospodarskich, które przebywały w danej grupie technologicznej a następnie obliczyć stany średnioroczne.

Wyliczenia te doprowadzą nas do ustalenia wielkości DJP.

1. Obliczanie sztuk przelotowych

Sztuki przelotowe – liczba zwierząt gospodarskich, które przebywały w danej grupie technologicznej w ciągu roku.

- gdy zwierzęta gospodarskie przebywają w danej grupie technologicznej rok lub dłużej:

$$\text{sztuki przelotowe} = (\text{stan początkowy} + \text{stan końcowy}) / 2$$

- gdy zwierzęta gospodarskie przebywają w danej grupie technologicznej krócej niż rok:

$$\text{sztuki przelotowe} = \text{sztuki sprzedane} + \text{sztuki przeklasyfikowane} + [(\text{sztuki padłe} + \text{sztuki poddane ubojowi z konieczności}) / 2] + [(\text{stan końcowy} - \text{stan początkowy}) / 2]$$

gdzie:

stan początkowy – liczba zwierząt gospodarskich danej grupy technologicznej gatunku na początku roku

⁹ źródło: Opracowano na podstawie *Programu działań*

stan końcowy – liczba zwierząt gospodarskich danej grupy technologicznej gatunku na koniec roku

sztuki sprzedane – liczba zwierząt gospodarskich danej grupy technologicznej gatunku sprzedana w ciągu roku (w tym ubój na własne potrzeby)

sztuki przeklasyfikowane – liczba zwierząt gospodarskich danej grupy technologicznej gatunku, która z powodu wieku, etapu wzrostu lub stanu fizjologicznego została zaklasyfikowana do innej grupy technologicznej

sztuki padłe – liczba zwierząt gospodarskich danej grupy technologicznej gatunku, które na skutek chorób lub innych zdarzeń losowych padły w okresie przebywania w tej grupie i nie nadają się do dalszego przetwórstwa i powinny być zutyliczowane

sztuki poddane ubojowi z konieczności – liczba zwierząt gospodarskich danej grupy technologicznej gatunku, które musiano uśmiercić na skutek zranień i przyczyn losowych, nierokujących na powrót do poprzedniego stanu zdrowia, a będących pełnowartościowym surowcem przetwórczym

2. Obliczanie stanu średniorocznego

Stan średnioroczny – średnia liczba zwierząt gospodarskich w poszczególnych grupach technologicznych.

⇒ gdy zwierzęta gospodarskie przebywają w danej grupie technologicznej rok lub dłużej to :

$\text{stan średnioroczny} = (\text{stan początkowy} + \text{stan końcowy}) / 2$

⇒ gdy zwierzęta gospodarskie przebywają w danej grupie technologicznej krócej niż rok:

$\text{stan średnioroczny} = (\text{ilość sztuk przelotowych} \times \text{ilość miesięcy przebywania w grupie technologicznej}) / 12$

3. Obliczanie DJP

$$\text{DJP} = \text{S}\$1\text{a} \times \text{WP1a} + \text{S}\$1\text{b} \times \text{WP1b} + \text{S}\$1\text{c} \times \text{WP1c} + \text{S}\$2\text{a} \times \text{WP2a} + \text{S}\$2\text{b} \times \text{WP2b} + \text{S}\$2\text{c} \times \text{WP2c} + \dots + \text{S}\$N\text{z} \times \text{WPNz}$$

gdzie:

DJP – liczba Dużych Jednostek Przeliczeniowych

S\$1a – stan średnioroczny dla gatunku 1 i jego grupy technologicznej a

1 do N – kolejne gatunki zwierząt gospodarskich

a do z – kolejne grupy technologiczne dla pojedynczego gatunku

WP – współczynnik przeliczania sztuk rzeczywistych na DJP dla gatunku 1 do N i jego grupy a do z. Odpowiednie wartości współczynnika znajdują się w **Załączniku nr 2** do niniejszej broszury.

KROK II Sposób obliczania wymaganej pojemności miejsc do przechowywania nawozów naturalnych

W celu wyliczenia niezbędnej pojemności płyty obornikowej lub zbiornika na gnojówkę albo gnojowicę (V) otrzymaną w KROKU I liczbę DJP (I) należy pomnożyć przez wskaźnik pojemności płyty/zbiornika na 1 DJP obrotu stada (II) oraz przez właściwy współczynnik odliczenia okresu pastwiskowego (III), a także przez współczynnik odliczenia dotyczący zastosowanego w gospodarstwie systemu utrzymania zwierząt oraz wyposażenia technicznego (IV) – określonych w tabeli 3.

Jednocześnie niezbędną powierzchnię płyt obornikowych (m^2) w stosunku do jej pojemności (m^3) wylicza się dzieląc otrzymaną wartość X1 przez deklarowaną wysokość składowania obornika.

Tabela 1. Sposób obliczania pojemności płyty obornikowej lub pojemności zbiornika na gnojowicę albo gnojówkę dla gatunków zwierząt gospodarskich innych niż drób

Lp .	Rodzaj wyposażenia	Liczba zwierząt przeliczo na na DJP	Pojemność płyty/zbiornika na 1 DJP obrotu stada (m^3)	Współczynnik odliczenia okresu pastwiskowego	Współczynnik odliczenia systemu i wyposażenia technicznego	Pojemność płyty/zbiornika (m^3)
		I	II	III	IV	V
1.	Płyty obornikowe	nDJP	2,1 ¹⁾	A	D	$X1 = 2,1 \times A \times D \times nDJP$
2.	Zbiorniki na gnojówkę	nDJP	1,4 ¹⁾	B	F	$X2 = 1,4 \times B \times F \times nDJP + G$
3.	Zbiorniki na gnojowicę	nDJP	5,8 ¹⁾	C	E, F	$X3 = 5,8 \times C \times E \times F \times nDJP + G$

¹⁾ W przypadku chowu krów mlecznych podane w tabeli pojemności płyty lub zbiornika dotyczą kategorii krów mlecznych o wydajności mlecznej do 6 tys. litrów. Dla krów o wydajności mlecznej 6-8 tys. litrów podane wartości należy zwiększyć o 10 %, a dla krów mlecznych o wydajności mlecznej powyżej 8 tys. litrów o 20%.

Tabela 2. Sposób obliczania pojemności płyty obornikowej i pojemności zbiornika na gnojówkę/odciek z przechowywania obornika dla drobiu

L p.	Rodzaj wyposażenia	Liczba zwierząt przeliczona na nDJP	Pojemność płyty/zbiornika na 1 DJP obrotu stada (m ³)	Współczynnik odliczenia okresu pastwiskowego	Współczynnik odliczenia systemu utrzymania zwierząt oraz wyposażenia technicznego	Pojemność płyty/zbiornika (m ³)
		I	II	III	IV	V
1.	Płyty obornikowe	nDJP	1,2	A	D	$X1 = 1,2 \times A \times D \times nDJP$
2.	Zbiorniki na gnojówkę	nDJP	0,7	B	E, F	$X2 = 0,7 \times B \times E \times F \times nDJP + G$

- nDJP – liczba zwierząt gospodarskich w gospodarstwie rolnym wyrażona w DJP obrotu stada.
- A, B, C – współczynniki **odliczenia okresu pastwiskowego** – współczynnik ma zastosowanie, jeżeli utrzymywane w gospodarstwie rolnym zwierzęta gospodarskie **korzystają z wypasu na pastwisku**. Dla zwierząt gospodarskich utrzymywanych bez pastwiska wartość współczynników A, B, C przyjmuje wartość = 1. Dawka azotu nawozów naturalnych na obszarach pastwisk nie może przekroczyć 170 kg N/rok.
 A – dla płyt obornikowych
 B – dla zbiorników na gnojówkę
 C – dla zbiorników na gnojowicę
- D, E, F – współczynniki odliczenia **ze względu na zastosowane rozwiązania systemów utrzymania** oraz wyposażenie techniczne.
 D – system bezściółkowy dla drobiu, system częściowo-rusztowy dla świń
 E – podsuszanie pomiotu w chowie drobiu, separowanie gnojowicy (tylko faza ciekła)

F – zadaszanie płyty obornikowej lub przykrycie zbiornika na gnojowicę, w sposób zabezpieczający przed przedostawaniem się opadów, w szczególności osłoną elastyczną.

4. H – w przypadku stosowania w gospodarstwie rolnym ciągłych kompleksowych procesów technologicznych przetwarzania nawozów naturalnych, w szczególności produkcji biogazu, kompostowania aeracyjnego, pirolizy, spalania, stosuje się tylko jeden wspólny współczynnik („H”), którego wartość wynosi $H = 0,5$ dla wszystkich rodzajów wyposażenia.
5. G – współczynnik doliczenia odcieku z powierzchni wybiegu. Wartość współczynnika wyrażoną w m^3 oblicza się ze wzoru $G = P \times 0,15$, gdzie P wyraża powierzchnię wybiegów w m^2 . Dla wybiegów zadaszonych współczynnika G nie uwzględnia się (wartość = 0).
6. X1 do X3 – pojemność płyty obornikowej lub pojemność zbiornika na gnojówkę albo gnojowicę stanowiąca iloczyn liczby zwierząt gospodarskich w gospodarstwie rolnym wyrażonej w DJP (liczba zwierząt gospodarskich wyrażona w DJP może zostać pomniejszona o liczbę zwierząt gospodarskich utrzymywanych w systemie otwartym lub na głębokiej ściółce) i okresu pastwiskowego i pojemności płyty obornikowej lub pojemności zbiornika na gnojówkę albo gnojowicę na 1 DJP. W przypadku zbycia obornika lub gnojowicy uzyskaną wartość X należy procentowo pomniejszyć o poświadczoną dokumentem wielkość przekazanych nawozów. W przypadku stosowania obornika lub gnojowicy dla celów kogeneracji energii, w tym spalania, uzyskaną wartość X należy procentowo pomniejszyć o poświadczoną dokumentacją instalacji ilość nawozów zużytych w tym celu.

Tabela 3. Wartości współczynników odliczenia, o których mowa w tabeli 1 i 2 ¹⁾

L	Gatunek/typ użytkowości zwierząt gospodarskich	Współczynnik					
		A	B	C	D	E	F
1.	Bydło mleczne	0,6	0,7	0,6	-	0,7	0,8
2.	Bydło mięsne	0,5	0,6	0,6	-	0,7	0,8
3.	Konie	0,5	0,6	-	-	-	0,8
4.	Owce, kozy	0,5	0,6	-	-	-	0,8
5.	Jelenie, daniele, króliki	0,2	0,5	-	-	-	0,8
6.	Świnie	0,7	0,6	0,6	0,8	0,7	0,8
7.	Drób	0,7	0,6	-	0,7	0,8	0,8
8.	Pozostałe	-	-	-	-	-	0,8

¹⁾ W przypadku jednoczesnego chowu kilku gatunków zwierząt gospodarskich uwzględnia się tylko jeden współczynnik, właściwy dla dominującego gatunku, którego obrót stada wyrażony w DJP jest dominujący.

PRZYKŁAD

Obliczanie pojemności płyty obornikowej na 5 miesięcy i pojemności zbiornika na gnojówkę na okres 6 i 4 miesięcy

STADO MIESZANE W SYSTEMIE ŚCIOŁOWYM

Stan na początku roku

4 krowy

2 cielęta do 6 miesiąca

4 lochy

35 warchlaków 2-4 miesięcy

18 tuczników

7 kóz

5 koźląt do 3,5 miesiąca

Stan na koniec roku

5 krów

2 cielęta do 6 miesiąca

2 jałówki od 6 miesiąca do 1 roku

3 lochy

15 prosiąt do 2 miesiąca

40 tuczników

1 padły warchlak od 2 - 4 miesięcy

1 klacz

7 kóz

4 koźlęta sprzedane

1 koźlę od 3,5 miesiąca do 1,5 roku

1 locha sprzedana

13 warchlaków sprzedanych

KROK I – Obliczenie DJP

1. Obliczanie sztuk przelotowych

- zwierzęta gospodarskie przebywające w danej grupie technologicznej rok lub dłużej:

sztuki przelotowe = (stan początkowy + stan końcowy) / 2

Krowy

(4 szt. na początku roku + 5 szt. na koniec roku)/2 = 4,5 szt.

Lochy

(4 szt. na początku roku + 3 szt. na koniec roku)/2 = 3,5 szt.

Kozy

(7 szt. na początku roku + 7 szt. na koniec roku)/2 = 7,0 szt.

Koźłeta od 3,5 miesiąca do 1,5 roku

(0 szt. na początku roku + 1 szt. na koniec roku) / 2 = 0,5 szt.

Klacz

(0 szt. na początku roku + 1 szt. na koniec roku)/2 = 0,5 szt.

- zwierzęta gospodarskie przebywające w danej grupie technologicznej krócej niż rok:

sztuki przelotowe = sztuki sprzedane + sztuki przeklasyfikowane + [(sztuki padłe + sztuki poddane ubojowi z konieczności) / 2] + [(stan końcowy – stan początkowy) / 2]

Jalówki (6 m-cy – 1 rok)

(0 szt. sprzedanych + 0 szt. przeklasyfikowanych + [(0 szt. padłych + 0 szt. poddanych ubojowi z konieczności)/2] + [(2 szt. na koniec roku – 0 szt. na początku roku)/2] = 1 szt. przelotowa

Cieleta (do 6 miesiąca)

(0 szt. sprzedanych + 2 szt. przeklasyfikowane + [(0 szt. padłych + 0 szt. poddanych ubojowi z konieczności)/2] + [(2 szt. na koniec roku – 2 szt. na początku roku)/2] = 2 szt. przelotowych

Tuczniaki

(0 szt. sprzedanych + 0 szt. przeklasyfikowanych + [(0 szt. padłych + 0 szt. poddanych ubojowi z konieczności)/2] + [(40 szt. na koniec roku – 18 szt. na początku roku)/2] = 11 szt. przelotowych

Warchlaki 2-4 m-cy

(13 szt. sprzedanych + 34 szt. przeklasyfikowanych + [(1 szt. padłych + 0 szt. poddanych ubojowi z konieczności)/2] + [(0 szt. na koniec roku – 35 szt. na początku roku)/2] = 30 szt. przelotowych

Prosięta do 2 m-ca

(0 szt. sprzedanych + 0 szt. przeklasyfikowanych + [(0 szt. padłych + 0 szt. poddanych ubojowi z konieczności)/2] + [(15 szt. na koniec roku – 0 szt. na początku roku)/2] = 7,5 szt. przelotowych

Koźłeta do 3,5 miesiąca

$(4 \text{ szt. sprzedanych} + 1 \text{ szt. przeklasyfikowana} + [(0 \text{ szt. padłych} + 0 \text{ szt. poddanych ubojowi z konieczności})/2] + [(0 \text{ szt. na koniec roku} - 5 \text{ szt. na początku roku})/2] = 2,5 \text{ szt. przelotowych}$

2. Obliczanie stanu średniorocznego

➤ zwierzęta gospodarskie przebywające w danej grupie technologicznej rok lub dłużej:

$\text{stan średnioroczny} = (\text{stan początkowy} + \text{stan końcowy}) / 2$

Krowy

$(4 \text{ szt. na początku roku} + 5 \text{ szt. na koniec roku})/2 = 4,5 \text{ szt.}$

Lochy

$(4 \text{ szt. na początku roku} + 3 \text{ szt. na koniec roku})/2 = 3,5 \text{ szt.}$

Kozy

$(7 \text{ szt. na początku roku} + 7 \text{ szt. na koniec roku})/2 = 7,0 \text{ szt.}$

Kozłeta od 3,5 miesiąca do 1,5 roku

$(0 \text{ szt. na początku roku} + 1 \text{ szt. na koniec roku})/2 = 0,5 \text{ szt.}$

Klacz

$(0 \text{ szt. na początku roku} + 1 \text{ szt. na koniec roku})/2 = 0,5 \text{ szt.}$

➤ zwierzęta gospodarskie przebywające w danej grupie technologicznej krócej niż rok:

$\text{stan średnioroczny} = (\text{ilość sztuk przelotowych} \times \text{ilość miesięcy przebywania w grupie technologicznej}) / 12$

Jalówki (od 6 miesiąca do 1 roku)

$(1 \text{ szt. przelotowa} \times 6 \text{ miesięcy})/12 = 0,5$

Cielęta do 6 miesiąca

$(2 \text{ szt. przelotowe} \times 6 \text{ miesięcy})/12 = 1$

Tuczniaki

$(11 \text{ szt. przelotowych} \times 2 \text{ miesiące})/12 = 1,83$

Warchlaki od 2 do 4 miesięcy

$(30 \text{ szt. przelotowych} \times 2 \text{ miesiące})/12 = 5$

Prosięta do 2 miesiąca

$(7,5 \text{ szt. przelotowych} \times 2 \text{ miesiące})/12 = 1,25$

Kozłeta

$(2,5 \text{ szt. przelotowych} \times 3,5 \text{ miesiąca})/12 = 0,73$

3. Obliczanie DJP

$$DJP = S\acute{s}1a \times WP1a + S\acute{s}1b \times WP1b + S\acute{s}1c \times WP1c + S\acute{s}2a \times WP2a + S\acute{s}2b \times WP2b + S\acute{s}2c \times WP2c + \dots + S\acute{s}Nz \times WPNz$$

Krowy 4,5 x 1DJP + Lochy 3,5 x 0,35 DJP + Kozy 7,0 x 0,15 DJP + Kozłeta od 3,5 miesiąca do 1,5 roku 0,5 x 0,08 + Klacz 0,5 x 1,2 DJP + Jałówki 0,5 x 0,3 DJP + Cieleta 1 x 0,15 DJP + Tuczniaki 1,83 x 0,14 DJP + Warchlaki 5 x 0,07 DJP + Prosięta 1,25 x 0,02 DJP + Kozłeta do 3,5 miesiąca 0,73 x 0,05 = **8,39DJP**

KROK II Obliczanie pojemności płyty obornikowej i zbiornika na gnojówkę

1. Płyta obornikowa $X1 = 2,1 \times A \times D \times nDJP$

Gdzie :

X1 - pojemność płyty obornikowej w m³

A - współczynnik odliczenia okresu pastwiskowego dla płyt obornikowych jest równy 0,6 ponieważ dominujący w obrocie stada gatunek zwierząt wyrażony w DJP to było mleczne.

H - jest to współczynnik, który stosuje się zamiast współczynników odliczenia systemu utrzymania i wyposażenia (D, E, F). Ma on zastosowanie w przypadku stosowania w gospodarstwie rolnym ciągłych kompleksowych procesów przetwarzania nawozów naturalnych, np. produkcji biogazu, kompostowania aeracyjnego, pirolizy, spalania. Wartość wskaźnika wynosi H=0,5. W omawianym przykładzie 40 % obornika przeznaczono do kompostowania areacyjnego w systemie ciągłym.

Zatem w omawianym przykładzie: $X1 = 2,1 \times A \times H \times nDJP$

$$X1 = 2,1 \times 0,6 \times 0,5 \times 8,39 = 5,28 \text{ m}^3$$

Wyliczona pojemność **dla 5 miesięcznego okresu składowania**, przy założonej wysokości przyzmy równej 1 m, wynosi 5,28 m²

2. Zbiornik na gnojówkę $X2 = 1,4 \times B \times F \times n \text{ DJP} + G$

Gdzie:

X2 – pojemność zbiornika na gnojówkę w m³

B – współczynnik odliczenia okresu pastwiskowego dla zbiorników na gnojówkę równy 0,7 ponieważ dominujący w obrocie stada gatunek zwierząt wyrażony w DJP to było mleczne.

F – przykrycie zbiornika na gnojowicę, w sposób zabezpieczający przed przedostawaniem się opadów, w szczególności osłoną elastyczną. W omawianym przykładzie zbiornik jest przykryty osłoną pływającą, dlatego nie można zastosować tego współczynnika odliczenia.

G – współczynnik doliczenia odcieku z powierzchni wybiegu. W omawianym przykładzie nie ma zastosowania.

Zatem w omawianym przykładzie: $X2 = 1,4 \times B \times n \text{ DJP}$

$$X2 = 1,4 \times 0,7 \times 8,39 = 8,22 \text{ m}^3$$

Wyliczona pojemność dla 6 miesięcznego okresu gromadzenia gnojówki wynosi 8,22 m³

Mając na uwadze, że rolnicy od początku obowiązywania *Programu działań* zobowiązani są do zapewnienia przechowywania nawozów naturalnych płynnych umożliwiających gromadzenie co najmniej 4 – miesięcznej produkcji tego nawozu. Poniżej przedstawiono sposób wyliczenia pojemności zbiornika dla 4 miesięcznego okresu gromadzenia gnojówki.

$$X2 = 8,22 \times 0,67 = 5,50 \text{ m}^3$$

Gdzie: 0,67 – współczynnik, który stosuje się przy wyliczaniu pojemności zbiornika na 4 miesiące.

Załącznik nr 2.

Współczynniki przeliczeniowe sztuk rzeczywistych zwierząt gospodarskich na DJP

Gatunek/grupa technologiczna zwierząt gospodarskich	Współczynnik przeliczania sztuk rzeczywistych na DJP	Gatunek/grupa technologiczna zwierząt gospodarskich	Współczynnik przeliczania sztuk rzeczywistych na DJP
Bydło		Kozy	
Buhaje	1,4	Kozy matki	0,15
Krowy	1	Koźłeta do 3,5 miesiąca	0,05
Krowy powyżej 500 kg masy ciała	1,2	Koźłeta od 3,5 miesiąca do 1,5 roku	0,08
Jałówki cielne	1	Pozostałe kozy	0,1
Jałówki powyżej 1 roku	0,8	Tchórze	
Jałówki od 6 miesiąca do 1 roku	0,3	Tchórze samce	0,003

Bydło opasowe powyżej 1 roku	0,9	Tchórze samice	0,0016
Bydło opasowe od 6 miesiąca do 1 roku	0,36	Tchórze młode	0,0008
Cielęta do 6 miesiąca	0,15	Lisy	
Świnie		Lisy pospolite samce	0,017
Knury	0,4	Lisy pospolite samice	0,011
Lochy	0,35	Lisy pospolite młode	0,005
Warchlaki od 2 miesiąca do 4 miesiąca	0,07	Lisy polarne samce	0,020
Prosięta do 2 miesiąca	0,02	Lisy polarne samice	0,016
Tuczniaki, loszki i knurki hodowlane	0,14	Lisy polarne młode	0,006
Konie ras dużych		Jenoty	
Ogiery, klacze, wałachy	1,2	Jenoty samce	0,018
Żrebaki powyżej 2 lat	1	Jenoty samice	0,016
Żrebaki od 1 roku do 2 lat	0,8	Jenoty młode	0,006
Żrebaki od 6 miesiąca do 1 roku	0,5	Norki	
Żrebięta do 6 miesiąca	0,3	Norki samce	0,0042
Konie ras małych		Norki samice	0,0031
Ogiery, klacze, wałachy	0,6	Norki młode	0,0015
Żrebaki powyżej 2 lat	0,5	Nutrie	
Żrebaki od 1 roku do 2 lat	0,35	Nutrie samce	0,009
Żrebaki od 6 miesiąca do 1 roku	0,2	Nutrie samice	0,008
Żrebięta do 6 miesiąca	0,12	Nutrie młode	0,004
Owce		Króliki	
Owce powyżej 1,5 roku	0,1	Króliki samce	0,007
Tryki powyżej 1,5 roku	0,12	Króliki samice	0,007
Jagnięta do 3,5 miesiąca	0,05	Króliki młode	0,004
Jarlaki tryczki	0,08	Szynszyle	
Jarlaki maciorki	0,1	Szynszyle samce	0,0012
Drób		Szynszyle samice	0,0012
Kury, kaczki	0,004	Szynszyle młode	0,0007
Kury do 20 tygodnia	0,0014	Strusie	
Kurczęta brojlery	0,0036	Strusie afrykańskie	0,2
Gęsi	0,008	Strusie Emu i Nandu	0,1

Indyki samce	0,044	Muł	
Indyki samice	0,020		
Przepiórki	0,0003	Muł powyżej 2 lat	0,6
Perlice	0,003	Muł od 1 roku do 2 lat	0,3
Jelenie sika i Daniele		Muł do 1 roku	0,1
Byki	0,22	Osiół	
Łanie	0,13	Osiół powyżej 2 lat	0,5
Pozostałe	0,06	Osiół od 1 roku do 2 lat	0,25
Jelenie szlachetne		Osiół do 1 roku	0,07
Byki	0,42	Bawół domowy	
Łanie	0,24	Bawół domowy powyżej 2 lat	0,7
Pozostałe	0,1	Bawół domowy od 1 roku do 2 lat	0,4
Gołębie (mięsne)		Bawół domowy od 6 miesięcy do 1 roku	0,3
Gołębie (mięsne)	0,002	Bawół domowy do 6 miesięcy	0,13
Inne zwierzęta o łącznej masie 500 kg, z wyłączeniem ryb			1

Źródło: Program działań

Załącznik nr 3.

Ewidencja zabiegów agrotechnicznych związanych z nawożeniem azotem

Nr działki ewidencyjnej	Data zastosowania nawozu ¹⁾	Uprawa, na której zastosowano nawóz (gatunek)	Powierzchnia uprawy (ha)	Powierzchnia, na której zastosowano nawóz	Rodzaj nawozu (zawartość N)	Dawka zastosowanego nawozu (kg N/ha)	Dawka zastosowanego nawozu (N/na zastosowaną powierzchnię uprawy)

¹⁾ W przypadku nawożenia na terenie o dużym nachyleniu podaje się również datę przyorania lub wymieszania nawozu naturalnego z glebą.